

Příspěvky k ústecké vlastivědě

číslo 15

Muzeum města Ústí nad Labem

2017

*Exponáty měsíce
pro vás připravují kurátoři muzejních sbírek,
každý měsíc jiné téma...*

OBSAH

Historie

Zajímavá medaile z roku 1991 (Ivan Troutnar).....	2
Budovu ústeckého muzea navrhl špión (Martin Krsek).....	7
Půda v Roztokách ukrývala pozůstalost stavitele lodí (Martin Krsek).....	10

Archeologie

Záchranné akce muzea v roce 2016 (Luboš Rypka, Eliška Wiesnerová).....	10
Kresebná dokumentace štípané industrie (Luděk Marks).....	14

Přírodověda

Příběh zkamenělého kmenu z Vršan (Jakub Sakala).....	18
Jezero Milada a okolní rekultivace (Václav Beran).....	23
Zápisky z terénního deníku (Jiří Spružina).....	26

Knihovna

„Kleinnicklova kronika“ – staronový přírůstek ve fondu knihovny (Martina Vodáková).....	30
--	----

Výstavy

Retro 70. a 80. let (Tomáš Okurka).....	34
Petr Berounský – Ženy jsou můj osud (Vladimír Cettl, Jiří Preclík).....	36
Nelítný pravěk (Zuzana Vařilová, Radek Labuť).....	40
Odnese – Domov ve věcech (Tomáš Okurka).....	48
Hájek 2017 (Václav Houfek).....	50
Dominikáni v Ústí nad Labem. 400 let historie (Martina Vodáková).....	52

Akce pro školy a veřejnost

Strašidla 2016 (Martina Kaucká).....	56
Zimní exkurze za ptáky jezera Milada (Václav Beran).....	59
Dinosaurí dílničky (Radek Labuť).....	61
„Doba lucemburská“ v Muzeu města Ústí nad Labem (Jana Hubková).....	63

Zprávy a novinky

Návrat vítěze po 65 letech (Václav Houfek).....	65
Tvořivé Ústí (Ludmila Netušilová).....	66
Odkaz Krajské politické školy KSČ (Martin Krsek).....	67
Návštěvníci stvořili společnou mozaiku (Martin Krsek).....	68
Codex gigas v muzejní knihovně (Helena Houfková).....	70
Spuštění webové databáze „Bordernetwork.eu“ (Tomáš Okurka).....	72
80. let od posvěcení sochy sv. Josefa v Trmicích (Hanuš Adamec).....	73
Dominikáni v Ústí (Martina Vodáková).....	73
Exponáty měsíce.....	75

ZAJÍMAVÁ MEDAILE Z ROKU 1991

Ivan Troutnar

V poslední době a hlavně v roce 2016 se hodně mluvilo a psalo o lodní dopravě na Labi, probíhají přednášky v ústeckém muzeu a k tomuto tématu se konala samostatná výstava. Vždy však šlo pouze o to, jak a kde se lodě na severu Čech vyráběly, jaký byl provoz na Labi, nebo jaký vliv měla plavba na rozvoj regionu. S danou tematikou souvisejí i jiné, zdánlivě zcela odtažité obory.

Autor tohoto článku je vlastníkem medaile vydané v roce 1991 k 110. výročí stavby lodí na loděnici ve Valtířově. Obec Valtířov se nachází na pravém břehu Labe mezi Ústím nad Labem a Děčínem. Na místním hřbitově je vidět nejen hrob původního majitele loděnice pana Thieleho, ale i mnoho hrobů několika generací loďařů na loděnici pracujících. Tehdejší vedení ústeckého závodu, pod který loděnice ve Valtířově spadala, se rozhodlo připomenout dlouhou tradici stavby lodí v provozu Valtířov a zároveň formou upomínkového předmětu posílit hrdost vlastních pracovníků na svůj závod a obor, ve kterém pracují. Bylo proto s předstihem rozhodnuto pořídit několik takových předmětů. Kromě obvyklých propisovaček a nálepek na krabičky zápalek se znakem podniku to byla také pamětní medaile.

Podoba bronzové medaile (foto I. Troutnar)

Bronzová medaile o průměru 50 mm a hmotnosti 57 gramů byla zhotovena v roce 1990, tedy rok před uvedeným výročím, v kremnické mincovně. Její koncept byl navržen tehdejším vedením loděnice a je velmi jednoduchý. Na aversu je zobrazen podnikový znak Českých loděnic, nadříženého podniku, tak jak byl tehdy zapsán v obchodním rejstříku. Představuje ozubené kolo, v jehož středu je umístěna čtyřramenná kotva. Po obvodě ozubeného kola je uveden název podniku – České loděnice Praha. Jen tak mimochodem – slovo „Praha“ vzbuzovalo u loďařů ve Valtířově značnou nevoli a chtěli znak upravit po svém. To však vedení závodu neschválilo s ohledem na to, že se počítalo s předáním medaile i zákazníkům jiných závodů Českých loděnic. Z toho sice sešlo, ale to už se nedalo nic změnit. Konečná podoba medaile je tedy tato – po obvodě reversu je nápis „110 let stavby lodí v provozu Valtířov“ a uprostřed, ve třech řádcích: 1881, za zásluhy, 1991.

Medaile byla vyrobena v počtu 280 kusů. Dochovala se i faktura z 27. 2. 1990, na které mincovna účtuje jejich výrobu. Faktura za sádrový model, ani model sám, se však nedochovaly.

Medaile bronz	280ks/28 Kč	7.840,- Kč
Krabička	280 ks/13,40 Kč	3.752,- Kč
Celkem bez daně		11.592,- Kč
Daň		7.325,- Kč
Celkem s daní		18.917,- Kč

Medaile byla udělována pracovníkům při jejich významném životním jubileu nebo zahraničním zákazníkům při předání plavidla. Po roce 1992 se řešily jiné problémy, vyměnilo se vedení a medaile se už neudělovala. Část jich byla ještě v roce 2001 ve skladu závodu, později byly zbylé medaile nenávratně ztraceny a kromě těch, které byly tehdy uděleny jednotlivcům, se zachovaly pouze v počtu několika málo kusů.

Nejen historie medaile, ale i historie samotné loděnice je pohnutá. Loděnici založil v roce 1885 Anton Thiele (narozen 1856) s manželkou Annou (1855 až 1933), se kterou vyženil potřebný pozemek a kapitál pro podnikání. Povolení k provozu obdrželi ovšem už 17. září 1881. Spolumajitelem byl pravděpodobně i jeho otec Josef Thiele. V té době existovalo na Labi v severních Čechách okolo 35 loděnic, které však v letech 1880 až 1920 postupně zanikaly. Důvodem byl nezadržitelný přechod od stavby dřevěných lodí na lodě nejdříve smíšené konstrukce (ocelová nýtovaná obšívka boků a

dřevěné dno) a konečně celokovové. Po tomto období se zachovaly pouze tři závody. Loděnice ve Valtířově byla sice zařízena na výrobu ze dřeva, ale přežila díky včasné investici do parní pily. Živila se opravami dřevěných lodí a také, a to hlavně, dodávkami stavebního dřeva okolním odběratelům. Na loděnici pracovalo v různých letech dle potřeby 25 až 50 osob, převážně místních Němců. První kapitola historie loděnice skončila smrtí A. Thieleho v roce 1916. Anna Thiele byla tak nucena výrobu zastavit.

Druhou generaci vlastníků představoval Anton Thiele ml. (narozen 1890), který byl v době smrti svého otce na frontě 1. světové války a po návratu z bojiště pracoval na poště. Výroba byla sice obnovena už v roce 1922 za pomoci společníka Josefa Wagnera, ale sám Anton Thiele ml. se řízení loděnice věnoval až od roku 1930.

Za 2. světové války se loděnice podílela na dodávkách pro armádu, tak jako i mnoho jiných podniků. Pracoval zde určitý počet válečných zajatců a totálně nasazených Čechů. Udává se počet 60 pracovníků. Tehdy přibýlo i několik dalších spolumajitelů (ing. Huss, Sedlak, Görn), přičemž J. Wagner se vzdal svého podílu ve firmě a odešel.

Po válce převzali závod národní správci, následně byla loděnice znárodněna. V 50. a 60. letech byla modernizována, přičemž se přešlo na výrobu nyní už celosvařovaných lodí pro různé účely. Vyráběly se zde různé typy a velikosti nejdříve vlečných, později tlačných člunů, plovoucí čerpací stanice, ale i plně vybavená menší plavidla. Tehdy, po postupné modernizaci závodu, zde pracovalo kolem stovky zaměstnanců. Rok 1989 zasáhl loděnici velmi citelně, neboť investice v průmyslu byly výrazně omezeny, skončila také doprava energetického uhlí do elektrárny ve Chvaleticích tlačnými čluny TČ 1000 (nosnost až 1200 tun, rozměry 71 x 10,4 m). Do té doby se přepravovalo z Lovosic do Chvaletic 18.000 tun uhlí denně. Tehdy také jeden z největších zákazníků, Československá plavba labská, ztratil s přechodem na tržní hospodaření možnost nákupu zakrytých tlačných člunů s označením TČ 1150. Některý čtenář si určitě vzpomene na zkoušku odstřelu jednoho z těchto člunů pod mostem v Děčíně při povodni 2002. Tehdy se několik plavidel utrhlo od břehu a policie se snažila zabránit jejich neřízené plavbě do Německa. Část menších lodí zůstala po opadnutí hladiny daleko od břehu na louce u obce Těchlovice, kde byly rozřezány a poté prodány do šrotu. To se však netýkalo jmenovaného plavidla, neboť samotné tlačné čluny byly konstruovány tak, že se jejich potopení nepodařilo. Ale to jen na okraj.

Začátkem 90. let stálo vedení loděnice před rozhodnutím – buď nechat loděnici zaniknout, nebo hledat jinou produkci. Už v roce 1990 byl podepsán kontrakt na dodávku trupu loďe do Nizozemí. Loď měla na tehdejší dobu úctyhodné a do té chvíle v Čechách nevídané rozměry – délku 110 m a šířku 11,40 m a vážila více než 700 tun. Pod názvem Stentor byla na přelomu října a listopadu 1992 za zvuků Československé hymny slavnostně spuštěna na vodu. Nizozemský zákazník, pan Georg Rensen, poctivě kontroloval tloušťku obšívky plavidla všude, kde to bylo možné, až se mu podařilo utopit v Labi ultrazvukový tloušťkoměr.

Loděnice Valtířov v 2. polovině 60. let (foto J. Jonák)

Krátkou, ale slavnou epizodu obou loděnic, jak ústecké, tak valtířovské, představovala léta 1990 až 1993. Tehdy vedení závodu úporně hledalo náhradu za výpadek produkce. V obou závodech se částečně přešlo na výrobu velkých ocelových konstrukcí, potřebných pro bednění při betonáži nových tunelů. Za pomoci těchto bednění byla postavena celá řada podzemních staveb v Německu a Švýcarsku. Vzpomeňme pouze několik alpských tunelů nebo nádraží podzemní dráhy v Porúří. Zaměstnanci závodu tam tehdy strávili řadu týdnů na montáži konstrukcí.

V divokých 90. letech minulého století byla loděnice privatizována a jako součást tehdejší firmy České loděnice a.s. přešla postupně na výrobu lodních trupů pro export.

Nejlepší léta zažila loděnice v prvním desetiletí našeho století. Tehdy se zaměřila na stavbu lodních trupů, jaké se ve střední a východní Evropě nevyráběly. Jednalo se o tankery na převoz chemikálií, každý o rozměrech 135 x 15 m, většina z nich s nákladovými tanky z nerezové oceli. Plavidla byla vybavena kompletním potrubím a svými rozměry, jakož i díky svojí výjimečnosti, přitahovalo každé z nich mnoho diváků jak při spouštění na vodu, tak při transportu do Nizozemí.

Po vypuknutí krize, která lodní průmysl naplno zasáhla v letech 2011/2012, neměla loděnice jiné zakázky a byla postupně uzavřena. Byla i silně poškozena povodní v roce 2013, a i když byla s pomocí pojišťovny uvedena do provozuschopného stavu, nepodařilo se již výrobu obnovit. V roce 2014 byla prodána a nový majitel obratem prodal veškeré zařízení a vše, co bylo z oceli, do šrotu. Tím skončila dlouhá éra stavby lodí ve Valtířově a kromě několika fotografií zůstala pouze vzpomínka ve formě pamětní medaile z roku 1991.

S ohledem na změnu vedení závodu a vývoj privatizace už na realizaci další medaile, která měla být vydána v roce 1994 u příležitosti 160 let výroby lodí v ústecké loděnici, nedošlo.

Literatura:

Hubert M. (1990): Historie valtířovské loděnice od založení do současnosti (interní stro-jopis)

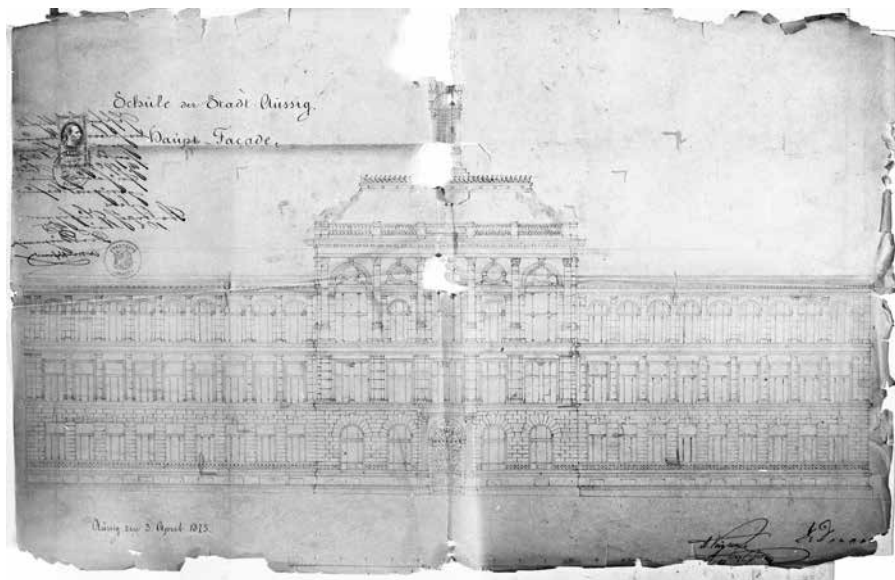
Komentář k historickému vývoji (interní materiál podniku České loděnice), 1989

BUDOVU ÚSTECKÉHO MUZEA NAVRHL ŠPIÓN

Martin Krsek

Záhadu autorství Císařského sálu i celé budovy ústeckého muzea odhalila příprava výstavy „Cizí dům?“ o architektuře českých Němců v letech 1848–1891, která se uskutečnila mezi 20. 1.–30. 4. 2017. Hlavní autorka výstavy historička Věra Vostřelová objevila dlouho hledané jméno architekta při rešerši dobového tisku.

Návrh ústecké muzejní budovy pochází z roku 1875, šlo o školu rozšířenou o honosný sál pro zasedání městské reprezentace. Když roku 1901 navštívil Ústí nad Labem císař František Josef I., nebyl nikde v Ústí nad Labem reprezentativnější prostor, kde by mohl udělovat audience. Právě proto dostal sál přívěsisko „císařský“. Nová zjištění ukazují, o jak prestižní projekt šlo. Městská rada vypsal architektonickou soutěž. Uspěl v ní přední odborník na školní stavby, vídeňský architekt August Krumholz. Objevená dobová zpráva uvádí i autora velkolepé malířské výzdoby, teplického umělce

Fotografie původního projektu budovy muzea z roku 1875 od Augusta Krumholze
(foto sbírka Muzea města Ústí nad Labem)

Někdejší školní budova, dnes muzeum, kolem roku 1900 v podobě velmi blízké původnímu návrhu (foto sbírka Muzea města Ústí nad Labem)

Brunottého. Císařský sál tímto odhalením dovršil své znovuzrození, kdy v rámci nedávné rekonstrukce muzea došlo k nečekanému objevu původní malířské výzdoby a jejímu následnému restaurování. V rámci výstavy představovala budova a sál největší exponát.

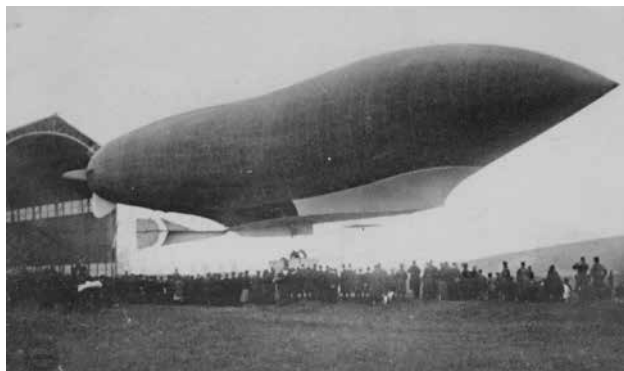
Další pátrání po stopách architekta Krumholze prozradilo, že nešlo o průměrného tvůrce. Vynikl například jako autor vzorové školy pro rakouský venkov postavené na světové výstavě ve vídeňském Prateru (1873). Narodil se roku 1844 v Kraňsku na území dnešního Slovinska jako syn tamního stavebního rady. V první polovině sedmdesátých let 19. století studoval vídeňskou akademii výtvarných umění. Byl žákem Friedricha Schmidta. Na základě jeho specializace na školní stavby ho vláda vyslala na studijní cestu do Anglie a Francie, kde se seznamoval s tamními projekty škol. Vedle školy v Ústí nad Labem navrhl také školu Komenium v Olomouci (1870–1874) s reprezentativním sálem ještě honosnějším než v Ústí. Řešil ale i prestižní zakázky pro movitou klientelu. V Rakousku se do krajiny zapsal třeba honosnou vilou v Bad Vöslau (1876) nebo loveckým záměčkem v Liezenu (1874–1875). Byl členem Rakouského spolku inženýrů a

architektů (Österreichischer Ingenieuren- und Architektenverein). V devadesátých letech upozadil architektonickou tvorbu kvůli podnikání v oblasti stavebnictví. Získával armádní zakázky, dodával pracovní zátěžové podlahy. Jeho podnik ale později zkrachoval. Nejdrívě působil ve Vídni a od roku 1893 také v Budapešti.

Ovšem nakonec se neproslavil ani tak jako architekt ani jako podnikatel, nýbrž coby špion. V dobovém tisku se dochovaly skandální zprávy, jak francouzská policie vpadla 18. února 1908 do pařížského hotelu Nice, kde zatkla třiašedesátiletého rakouského architekta Krumholze s jeho třicetiletou milenkou Gertrudou Briegerovou. U zatčených byla nalezena korespondence v němčině a různá aeronautická dokumentace, včetně plánů francouzské říditelné vzducholodi La Patrie. Vyšetřování bylo uzavřeno 2. března 1908 a Krumholz byl z Francie vypovězen s tím, že bylo prokázáno, že nabídl tajemství říditelné vzducholodi k prodeji cizí mocnosti.

Šlo o ostře sledovanou kauzu, například vídeňský list *Illustrierte Kronen Zeitung* věnoval zprávě takřka celou stranu a uvedl ji bombastickým titulem „Vídeňský architekt zatčen jako špion“. Události se věnovala i česká

Francouzská vzducholod' Patria, jež byla objektem Krumholzovy špionáže (foto Wikipedia)

allen Zweigen erfüllt wäre. — Hinsichtlich des neuen Schulhausbaues trage ich als Ergänzung meines letzten Berichtes nach, daß von den ausgeschriebenen 3 Preisen, den 1. pr. 650 fl. Baumeister *Leinweber* in Karbiß, den 2. pr. 450 fl. Architekt *Krumholz* in Wien und den 3. pr. 250 fl. ein Architekt in Prag erhielt und daß von der Stadtvertretung, als zur Ausführung geeignet, jener der Architekten *Krumholz* bestimmt wurde. Es wäre jetzt nur zu wünschen, daß die Bauverpachtung baldigst eingeleitet würde, damit der Bau im nächsten Frühjahr in Angriff genommen werden kann.

Článek o výsledku architektonické soutěže na návrh dnešní budovy muzea

periodika, Národní listy ji publikovaly pod názvem „Nová vyzvědačská aféra“. Články v dobových novinách prozradily i některé intimní detaily ze života Krumholze, třeba to, že byl pohledným mužem, který měl štěstí u dam.

ZÁCHRANNÉ AKCE MUZEA V ROCE 2016

Luboš Rypka, Eliška Wiesnerová

V roce 2016 proběhlo zatím největší množství akcí v historii archeologického oddělení Muzea města Ústí nad Labem. Většinou se jednalo o dohledy výkopů pro kabelová vedení a základy rodinných domků. Velké procento těchto dohledů skončilo negativním výsledkem, někde byly zachyceny útržky původních terénů bez antropogenních zásahů a v několika případech bylo nutné přikročit k záchrannému výzkumu.

V listopadu roku 2015 narazili geologové firmy Arcadis CZ u **zářezu obslužné komunikace dálnice D8 u Habrovan** na zlomky bronzového náramku a kostí lidské ruky. Nálezy byly i s průvodní zprávou těsně před koncem roku předány do muzea. Ještě v zimních měsících roku 2016 byla v místech nálezu provedena menší zjišťovací sonda. Ta odhalila zbytky ženského hrobu (za antropologickou analýzu děkujeme RNDr. Janě Kuljavcevě

Habrovany – hrob 1, sonda po dokopání na čedičové podloží (foto L. Rypka)

Hlavové), výrazně stráveného půdou a rozvláčeného dřívější hlubokou orbou. Hrob se nacházel bezprostředně pod travním drnem, v hloubce 15–20 cm od stávajícího povrchu na silně zvětralém čedičovém podloží. Kromě již zmíněných zlomků náramku byly zachráněny zbytky drobné nádoby, fragmenty drátěného vlasového šperku a náhrdelníku z bronzových trubíček a jantarových korálků. Na základě výbavy se podařilo hrob datovat do závěru mladší fáze únětické kultury (starší doba bronzová).

Zlomky spirálovitého bronzového náramku, Habrovany – hrob 1
(foto M. Plšková)

Na jaře 2016 byly při kontrole vyhloubených základových pasů pro **rodinný dům a garáž na parcele 2755/1 v Libouchci** nalezeny zlomky keramiky a kachlů. Po začištění profilů bylo patrné, že základy porušily cestu (pravděpodobně raně novověkou) směřující na sever do Krušných hor.

Neohlášená **výstavba administrativní budovy a skladovací haly společnosti NYYLO a.s. v průmyslové zóně v Předlicích** v ulici U Cintorína vyústila v druhé polovině srpna 2016 ve dvoutýdenní záchranný výzkum. Část plochy byla již v minulosti zničena starým povrchovým lomem a zčásti hřbitovem z 1. poloviny 20. století, sanovaným v 70. letech 20. století. V neporušených zbytcích plochy stavby byla zjištěna místy až jeden metr mocná kulturní vrstva z doby bronzové (období popelnicových polí, lužická kultura). Dokumentovány byly profily již vyhloubených kanalizačních rýh a šachet. Po poměrně složité dohodě s investorem byla průběžně dohlížena postupná skrývka kulturní vrstvy do hloubek požadovaných stavbou. I přes značné množství jednotlivých nálezů z této kulturní vrstvy, nebyly zachyceny jednoznačně identifikovatelné zahloubené objekty. Zjištěny byly pouze dvě výraznější koncentrace nálezů, z nichž se později podařilo zrekonstruovat části několika nádob. Nálezová situace bohužel neumožňuje jejich jednoznačnou interpretaci.

Od poloviny července do konce října 2016 probíhal **dohled nad další fází rekonstrukce VTL plynovodu, tentokrát v úseku Hostovice–Trmice**. V Hostovicích byl v poloze „U Hřiště“ zjištěn výraznější rozptýl fragmentů keramiky z raného až vrcholného středověku (cca 12.–15. století). Zahloubené

Předlice – koncentrace zlomků nádob v kulturní vrstvě, objekt 01 (foto K. Svoboda)

situace zachyceny nebyly, zjištěné koncentrace střepů však naznačují možné starší středověké osídlení. Nejzajímavější situace byly zachyceny během dvoutýdenního záchranného výzkumu v katastru obce Trmice. Zde byla v zahradě u Bělského parku v Žižkově ulici odhalena zajímavá stratigrafie. Do sprašového podloží se zde zahlubovala menší zásobní jáma, podle nálezů datovaná do pozdní doby laténské. Ta byla později překryta cca 40–60 cm mocnou kulturní vrstvou ze starší doby římské. Z této vrstvy se do podloží zahlubovala chata ze starší doby římské, která mohla být prozkoumána jen zčásti. I tak se však podařilo získat poměrně početnou kolekci keramiky (včetně několika torz nádob) přímo z objektu nebo následně z deponie. Kromě zlomků keramiky stojí za zmínku fragment keramické formy nebo větší část tkalcovského závaží. Z kulturní vrstvy byly kromě germánské a laténské keramiky vyzvednuty dva zlomky přeslenů a deformovaná, silně korodovaná bronzová jehlice ze starší doby římské. Nejmladším objektem zjištěným v tomto úseku stavby je raně novověká cesta s vyjetými postranními žlaby, v průběhu užívání zpevňovanými většími kameny. Tato cesta je souběžná s trasou dnešní Žižkovy ulice vedoucí podél pravého břehu řeky Bíliny směrem k ústí do Labe. V jejím zásypu bylo kromě několika zlomků raně novověké keramiky při dně zjištěno i větší množství keramiky z doby laténské a římské a keramiky a železných předmětů z období přelomu raného až vrcholného středověku. Výzkumem byl zachycen jihovýchodní okraj

polykulturní lokality, známé z let 1989–1990, kdy zde v těsné blízkosti v souvislosti s přeložkou řeky Bíliny a budováním nájezdu k dálnici D8 probíhal velkoplošný záchranný výzkum pod vedením Marty Cvrkové a Drahomíra Kouteckého.

Movité nálezy ze všech výzkumů a dohledů prošly laboratorním zpracováním a jsou postupně kresebně dokumentovány. Odebrané vzorky zeminy byly odeslány na přírodovědné analýzy a archeologové postupně všechny podklady zpracovávají do podoby závěrečných nálezových zpráv.

Slepené torzo nádoby z objektu 001, Trmice (foto L. Rypka)

Literatura:

Koutecký D., Cvrková M. (2011): Sídliště z doby laténské až časně římské v Trmicích, okr. Ústí nad Labem, *Archeologie ve středních Čechách*, 15, s. 891–932.

Plšková M., Lidmila P., Sgreccia L. (2015): Archeologický nález. Hlášení o náhodném nálezu u Habrovan. *Archiv Muzea města Ústí nad Labem*, 3 s.

Trmice – exkavační práce na preparaci raněnovověké cesty porušené výkopem plynovodu, v zadní části profilu byl pod rourou zjištěn objekt 001 (chata ze st. doby římské) (foto K. Svoboda)

KRESEBNÁ DOKUMENTACE ŠTÍPANÉ INDUSTRIE

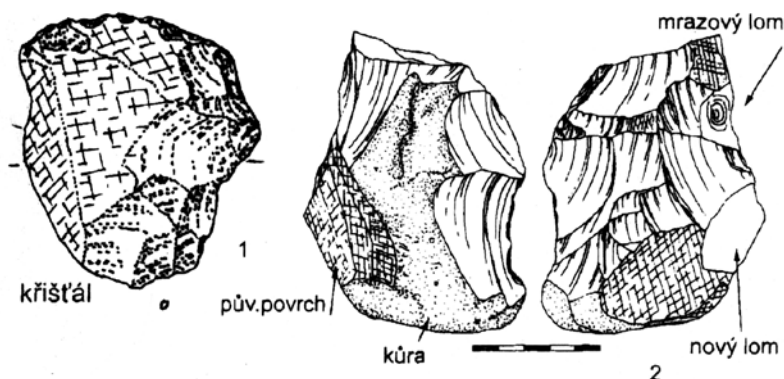
Luděk Marks

Kdykoli vysypu ze sáčku s archeologickými nálezy na pracovní stůl změř kamenných úštěpků, je jasné, že nastává obřad dlouhého zírání s padlou čelistí. Určit druhy kamenných nástrojů vytvářených úštěpy ze surovin s lasturnatým lomem a oddělit je o tzv. pseudoartefaktů (úlomků hornin bez lidského zásahu) trvá někdy déle, než jejich kresebná dokumentace.

Kamenné štípané nástroje se objevují již v paleolitu (pěstní klíny, sekáče, drasadla apod.) a používaly se po celý zemědělský pravěk, dobu bronzovou i železnou, dobu dějinnou, dokonce i v novověku (z 19. století jsou např. známé křesadlové kameny pušek). Nástroje se získávaly technikou štípaní a otloukání výchozí suroviny a konečnou úpravou hran jemnou retuší nebo vyštipováním. Pro postup při kresebné dokumentaci je důležité určit druh suroviny, z níž je nástroj nebo jeho fragment zhotoven. Pokud jde o horninu vyskytující se v lokalitě výzkumu ojediněle, je nutná konzultace s geologem.

Nejčastější surovinou pro výrobu štípaných nástrojů jsou křemité horniny (tzv. silicity) s lasturnatým lomem, mezi něž patří pazourky, rohovce, radiolarity aj. Druhou nejužívanější surovinou jsou různé druhy křemenců, v severočeském regionu především křemence typu Skršín, Bečov a Tušimice, v menší míře i křemence typu Kamenná Voda a Stvolínky. Z ostatních hornin býval hojně využíván i zabrušanský porcelanit. Mezi časté nálezy z archeologických výzkumů v severních Čechách patří štípaná industrie z tzv. baltského pazourku s typickou medově nahnědlou barvou (existují i šedé, šedohnědé nebo černé variety). Ne vždy jde o importovanou surovinu z území dnešního Německa a Polska: kontinentální ledovec zasáhl několikrát oblasti severních Čech a zavlkl s sebou eratické (bludné) silicity, které byly sbírány již od paleolitu např. ve Frýdlantském a Šluknovském výběžku nebo ve šterkových terasách Ploučnice.

K typickým druhům štípané industrie patří od neolitu (paleolitické nálezy jsou vzácné) různá škrabadla, rydla, hroty, vrubovité nástroje, jádra (z nichž se odlamovaly úštěpy), čepele, srpovité čepelky, pilky, mikrolity (drobné retušované předměty o délce max. 1–2 cm) apod. Kresebná dokumentace těchto nástrojů má svá ustálená pravidla, která se po celá desetiletí až na malé výjimky nemění. Cílem zobrazení je graficky zdůraznit veškeré lidské zásahy

Způsob dokumentace různých typů surovin (kresba Nerudová 2003–2004)

při vytváření nástroje, jako jsou rydlivé úderu a retuše, opotřebení a případný lesk na pracovních plochách a v neposlední řadě i destrukce materiálu (např. radiální praskliny). Předmět se kreslí v měřítku 1:1 ve svislé poloze, bazální částí nebo tzv. bulbem dolů (bulbus je úderový kužel, hlízovitý hrbolek vzniklý po úderu otloukačem. Zachovaný se značí černým kroužkem, pokud je odretušovaný, ale určitelný – prázdným kroužkem). K základnímu zobrazení patří kresba vrchní (dorzální) strany nástroje, příčný profil, podélný profil nebo bokorys. Pokud je horní hrana nástroje retušovaná, kreslí se i čelní průmět, stejně tak i spodní (ventrální) strana nebo jen její opracovaná část. Jednotlivé plochy se stínují obloukovou šrafovou ve směru odbití nebo rydlového úderu, světlo dopadá z pravého horního rohu. Šrafovou je možné zvýraznit druh suroviny (silicity se stínují plnou čarou, křemence přerušovanou apod.). Směr rydlového úderu je vyznačen malou šipkou. Pokud se na předmětu dochovala kůra suroviny, její plocha se vytečkuje. Jemnějším, hustším tečkováním se označuje lesk, většinou rozpoznatelný na srpových čepelkách (vzniká mj. při kontaktu nástroje s travinami a obilninami). Plošky drobných retuší se zpravidla nešrafují, aby zůstaly čitelné.

Úštěpové rydlo z Předlice

Sekundárně retušovaný úštěp (kombinovaný nástroj) byl nalezen při archeologickém výzkumu lineárního výkopu (ZAV Předlice NYYLO 2016, Ústí n. L.), a to v průběžné kulturní vrstvě č.101, v kumulaci keramických střeptů

Úštěpové rydlo z Předlic (kresba L. Marks, foto J. Preclík)

označené jako obj. 02. Jde s největší pravděpodobností o polyfunkční nástroj, primárně používaný jako rydlo, získaný z úštěpu a retušovaný na bočních hranách směrem od zachovalého bulbu (dle stupňů odbití), rozm: 48 x 47 x 5 mm. Stav opotřebení retuší odpovídá užívání nástroje např. ke zpracování měkkých tkání, při uchopení předmětu směrem k sobě. Znak opracování prozrazuje i horní hrana (se stopami retuší v pravé části od bulbu, patinovaná a opotřebením zaoblená). Po znehodnocení původní funkce nástroje mohla např. sloužit k vydělávání kůží, napovídají tomu i radiální praskliny od bočních retuší. Rydlo zhotovené z baltského pazourku bylo nalezeno mezi keramickými střepy pravděpodobně z období popelnicových polí (nálezy se v současnosti teprve zpracovávají).

Čepelka z Jateční ulice v Ústí nad Labem

Křemencová čepelka nalezená při archeologickém výzkumu během dostavby gymnázia (ZAV Jateční ul. 2013, Ústí n. L.) je kresebně zachycena ve svislé poloze, ale její značně poškozená levá hrana od bulbu naznačuje pouze jednostranné použití. Na pravé (též retušované) hraně jsou makroskopicky

s jistými obtížemi rozpoznatelné stopy smoly nebo jiného fixačního materiálu. Mohlo se tedy jednat o nožík zasazený v dřevěné nebo parohové násadě apod. Čepelka z křemence typu Tušimice (rozm: 53 x 19 x 5 mm) byla nalezena v kulturní vrstvě neolitického stáří (lineární keramika). Zvýraznění malých rydlových plošek v proximální části bulbu (již značně omletých) zdůvodňuje nutnost kresebné dokumentace kamenných štípaných nástrojů; fotogrammetrie nedostačuje a nenabízí možnost interpretace výrobního procesu při vytváření těchto převážně prehistorických artefaktů.

Literatura:

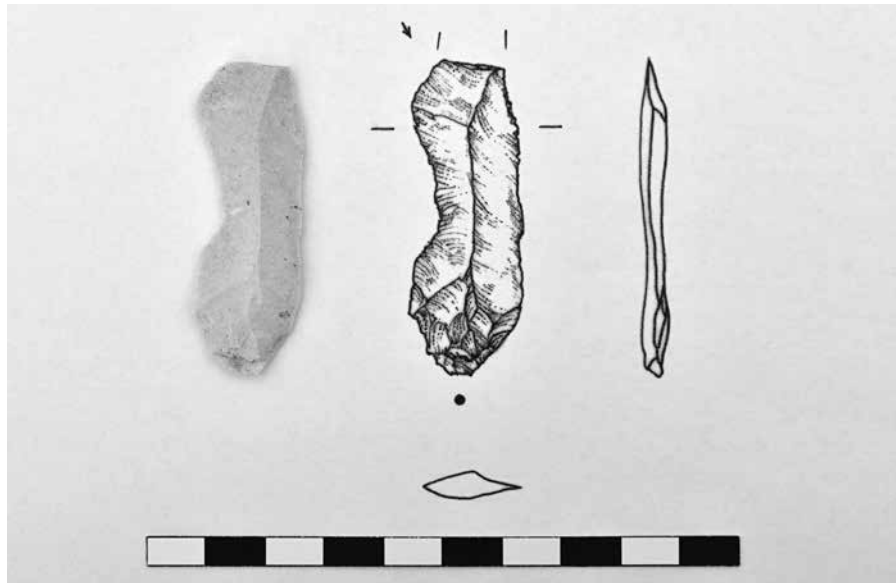
Hroníková L. (2012): Traseologická analýza neolitické štípané industrie z lokalit Bylany, Miskovice, Mšeno a Tachlovice. *Praehistorica*, XXX/1, s. 11–176.

Nerudová Z. (2003–2004): Způsoby dokumentace kamenné štípané industrie. Sborník prací filozofické fakulty brněnské univerzity, č. 8–9, s. 53–64.

Popelka M. (2014): Štípaná industrie – změněný pohled na archeologický pramen. Neolitizace aneb setkání generací. Univerzita Karlova, Praha, s. 243–260.

Přichystal A. (2004): Česká naleziště surovin na výrobu kamenných štípaných artefaktů v pravěku. *Památky archeologické*, XCV/2004, s. 5–30.

Sklenář K. a kol. (1993): *Archeologický slovník*. Národní muzeum, Praha.

Čepelka z Jateční ulice (kresba L. Marks, foto J. Preclík)

PŘÍBĚH ZKAMENĚLÉHO KMENU Z VRŠAN

Jakub Sakala

Na jaře roku 2015 byl v hnědouhelném lomu Vršany nalezen mohutný zkamenělý kmen, který je v současnosti instalován ve venkovním atriu Muzea města Ústí nad Labem. Co vlastně ale byl strom zač a kde se na Mostecku vůbec vzal?

Začneme tím, že fosilní dřeva jsou v geologickém záznamu nacházena velmi často. Asi každý zná prvohorní zkamenělé kmeny z oblasti Podkrkonoší, či Rakovnicka, kterým se říká *araukarity*. Ty jsou většinou zkřemenělé. Náš třetihorní strom z Vršan je pak částečně zkamenělý a částečně zuhelnatělý. Obecně platí, že ať už se jedná o dřeva ‚kamenná‘ zachovaná díky prostupujícím roztokům anorganických látek tzv. procesem permineralizace, nebo ta zachovaná díky přeměně původních organických látek za nepřítomnosti vzduchu procesem karbonizace (zuhelnatěním), je důležité, aby byl strom pohřben sedimentem a bylo tak zabráněno jeho rozkladu. Takovéto podmínky právě nastaly v případě vršanského kmene...

Vršany byly součástí obrovského rašeliniště, kudy protékala nevelká řeka a vytvářela se zde četná rašelinotvorná společenstva, která později dala vznik hnědému uhlí. Dnes tuto sedimentární pánev nazýváme mostecká (nebo postaru severočeská hnědouhelná). Jednalo se v podstatě o přechod, v čase i prostoru, mezi písčitými říčními usazeninami, uhelnými

Nález fosilního kmene v lomu Vršany na jaře 2015
(foto P. Šulcek)

Výhled do rozsáhlého rašelinotvorného močálu z oblasti deltové plošiny z tzv. zadního močálu (backswamp): Obraz rámuje z jedné strany mohutný tisovec (*Taxodium*) s rozšířenou bází kmene a z druhé strany tupela (*Nyssa*). Samotný močál je porostlý především bylinami, hlavně bahenními travinami. Vodní tůňe a okraje pomalých vodních toků porůstají rozmanité vodní rostliny. V hlubších částech vznikají dómovitě háje cypřišovitých. Přitékající voda se v močálu postupně ztrácí v podobě drobných ramen a jezírek. (olej K. Mach 2002)

slojemi a jezerními jíly, podle toho, jak se tato pánev zahlubovala a jak se měnil směr říčního přítoku. V případě vršanského kmene se jedná o tzv. meziložní písky mezi 1. a 2. uhelnou slojí, což v podstatě znamená, že strom, který rostl v rašelinšti, kudy řeka protékala, byl zanesen pískem a jílem při zvýšení vodní hladiny, nejspíše během povodně. V místě, kde strom stál, při tom navíc došlo k prosednutí rašeliny v podloží stromu, takže se zde mohlo usadit až několik metrů písku. Poté, co voda opadla, zde zůstaly uloženy písky včetně nastojato uloženého kmene a rašelina se mohla na povrchu znovu tvořit. Tato událost se odehrála přibližně před 20 milióny lety v raném miocénu, což víme díky srovnání s podobně starými vrstvami v rámci mostecké pánve obsahujícími zbytky savců, které toto datování umožňují.

Pro botanické určení stromu jsme byli vedeni nejdříve analogií z nedaleké lokality Bílina, stejné sedimentární pánve, kde naprostá většina zuhelnatělých

kmenů včetně polohy tzv. „pařezového horizontu“ č. 31 s podobnými stojatými kmeny odpovídá jehličnanům z čeledi cypřišovitých v moderním širokém slova smyslu (Cupressaceae s.l.), do které je včleněna i bývalá čeleď tisovcovitých.

Fosilní dřeva jsou však odborníky popisována a rozdělována nejen podle okolností nálezů a na základě okem viditelných znaků, ale především díky mikroskopickému studiu anatomie dřeva. Hlavním rozlišovacím znakem mezi jednotlivými druhy prasta-

rých stromů je pak tvar a distribuce dřevních buněk. V případě jehličnanů jsou to větvenovitě protáhlé mrtvé buňky mající opěrnou i vodivou funkci, které nazýváme tracheidy, a různé typy parenchymatických buněk, které slouží zejména k vedení a ukládání výživných látek. U cypřišovitých rostlin se jedná o dřeva složená převážně z tracheid s hladkými stěnami v pravidelných radiálních řadách sestavených do letokruhů, parenchymatických buněk homocelulárních dřevňových paprsků (bez ležatých tracheid) a četného podélného dřevního parenchymu s různými tmavými výplněmi, avšak s chybějícími pryskyřičnými kanálky. Pro představu je takovýto typ dřeva nejpodobnější našemu jalovci. V rámci mostecké pánve se jedná především o tři zástupce: dnešní tisovec (*Taxodium*) a patisovec (*Glyptostrobus*) a vymřelý rod pasekvoje (*Quasisequoia*). Pro detailnější analýzu a rozhodnutí, o který z těchto tří velmi podobných typů se jedná, bylo potřeba udělat asi 0,04 mm tenké orientované výbrusy pro pozorování pod mikroskopem. Vzhledem k silné deformaci dřeva, především v části jarního dřeva, které je pro určení nejdůležitější, bylo vynesení konečného verdiktu velmi obtížné. Nicméně,

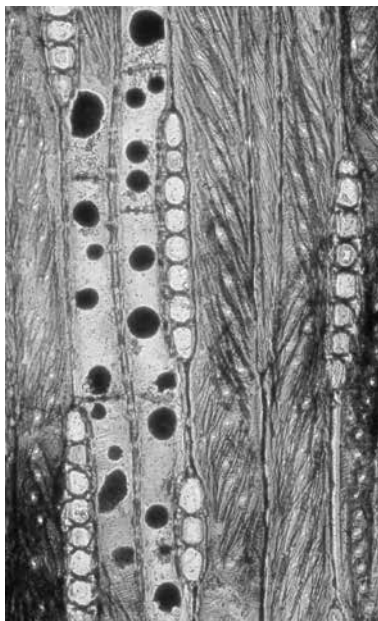
Část vršanského kmene – praskliny v prouhelnělé a částečně prokřemenělé dřevní hmotě vyplňují povlaky bělavého krystalinického dolomitu spolu s fosilní pryskyřicí (foto Z. Vařilová)

nakonec bylo na jednom výbrusu možné pozorovat důležitý znak, totiž uzlovité výběžky na příčných stěnách u podélného parenchymu, který ukazoval na dřevo tisovce, které je označováno fosilním druhem *Taxodioxylon taxodii*. Dřevo společně s dalšími orgány, jako jsou často nalézané opadané letorosty či vzácněji semena a šištice, jsou pak souhrnně označovány coby vymřelý druh tisovce *Taxodium dubium* (tisovec pochybný).

Tisovec je v mostecké pánvi relativně běžný element, a to především v rámci rašelinišť na písčito-jílovitém podkladu, která vznikala v omezeném rozsahu uvnitř deltových plošin. Tyto stromy stály v mělké vodě a určitě snesly dlouhodobější zatopení. Právě díky zachovaným pařezovým horizontům pak máme možnost dosti přesně odhadnout, že tyto lesy nebyly příliš husté a dovozovaly rozvoj keřového a bylinného podrostu. K tisovci se tradičně družila tupela (*Nyssa*), rostly zde i olše, kraigie (*Craigia*), zmarličník (*Cercidiphyllum*), jasan, jilm, jakož i celá řada keřů jako byly vřesny (*Myrica*), vrby a ostružiníky. Byliny pak byly často zastoupeny zázvorovníky (*Spirematospermum*), orobinci, zevary a dalšími typy rákosin. Fosilní tisovec pochybný se relativně málo liší od dnešních reliktních druhů, které jsou rozšířené v nížinných bažinných lesích jihovýchodu USA (*Taxodium distichum*) a v mokřadech podél toků v horách Mexika (*T. mucronatum*).

Kdo by měl chuť se dozvědět více o vršanském kmeni v širších souvislostech, může si poslechnout dva rozhovory s Frederikem Velinským ve dvou dílech pořadu Planetárium na Českém rozhlase Sever z 25. 3., resp. 1. 4. 2017 (<http://prehraovac.rozhlas.cz/audio/3827609>; <http://prehraovac.rozhlas.cz/audio/3832590>). Autor děkuje Z. Vařilové a K. Machovi za cenné připomínky a poskytnutí fotografií.

Ukázka dřeva fosilního tisovce z lokality Bílina s typickými uzlovitými výběžky na příčných stěnách u podélného parenchymu, ve kterém jsou četná kulovitá pryskyřičná tělíska, tangenciální řez s výškou obrázku odpovídající asi 0,8 mm. (foto J. Sakala)

Staré stromy druhu *Taxodium distichum* doprovázené listnatým stromem *Nyssa ogeche* rostoucí přímo v písčitých usazeninách koryta řeky Suwannee vytékající z močálu Okefenokee v Georgii, jihovýchod USA (foto K. Mach)

Literatura:

Havelcová M., Sýkorová I., Bechtel A., Mach K., Trejtnarová H., Žaloudková M., Matyssová P., Blažek J., Boudová J., Sakala J. (2013): “Stump Horizon” in the Bílina Mine (Most Basin, Czech Republic) — GC–MS, optical and electron microscopy in identification of wood biological origin, *International Journal of Coal Geology* 107, s. 62–77.

Kvaček Z., Dvořák Z., Mach K., Sakala J. (2004): Třetihorní rostliny severočeské hnědouhelné pánve, Chomutov a Praha, Severočeské doly a Granit, 160 s.

Mach K., Teodoridis V., Matys Grygar T., Kvaček Z., Suhr P., Standke G. (2014): An evaluation of palaeogeography and palaeoecology in the Most Basin (Czech Republic) and Saxony (Germany) from the late Oligocene to the early Miocene, *Neues Jahrbuch für Geologie und Paläontologie. Abhandlungen* 272, s. 13–45.

Sakala J. (2015): Fosilní dřevo a jeho význam pro paleobotanický výzkum: případové studie z oblasti středních a sz. Čech, habilitační práce, Univerzita Karlova, Praha, 43 s. <https://web.natur.cuni.cz/ugp/main/staff/sakala/02-habilitace/>

Teodoridis V., Sakala, J. (2008): Early Miocene conifer macrofossils from the Most Basin (Czech Republic), *Neues Jahrbuch für Geologie und Paläontologie. Abhandlungen* 250, s. 287–312.

JEZERO MILADA A OKOLNÍ REKULTIVACE

Václav Beran

Při cestě za ptáky do Podkrušnohorské pánve byste neměli vynechat navštívení jezera Milada. Jde o zatopenou zbytkovou jámu lomu Chabařovice. Povrchový lom byl otevřen v roce 1977. Těžba zde byla ukončena v roce 1997 a v roce 2001 začalo napouštění zbytkové jámy vodou, které bylo dokončeno v roce 2011. Vzniklo tak jezero o ploše 252 ha s průměrnou hloubkou 15,5 m a obvodem břehu o délce 9 km. V okolí této oligotrofní vodní plochy se nachází rekultivované svahy bývalého lomu s mozaikou mladých lesních porostů a luk. V okolí jsou roztroušeny i menší vodní plochy. I přesto, že jde o lidmi vytvořenou krajinu, její rozlehlost a absence přítomnosti lidí budí dojem divočiny. Unikátní je především kvalita vody. Průhlednost stále dosahuje několika metrů, což svědčí vodním rostlinám, které, především v zimě, lákají tisíce vodních ptáků. Zajímavou ornitologickou vycházku tedy můžete naplánovat jak v zimě, tak v létě.

Jezero Milada a okolní rekultivované území tvoří z ornitologického pohledu atraktivní území. Doposud zde bylo zaznamenáno více než 190 ptáčích druhů, většina jich zde ale nehnízdí, využívají tuto lokalitu na tahu, při potulce, nebo jako atraktivní zimoviště. Při zimní návštěvě vás upoutá

Pohled na jezero Milada ze svahu od Předlic (foto J. Preclík)

Na nezamrzlém oku bylo živo (foto J. Preclík)

mnoho vodních ptáků. Na nádrži zimují stovky, občas i tisíce lysek černých. Při pečlivém prohlížení hladiny však můžete objevit i další druhy. Početně zde zimují poláci velcí i chocholačky, potápky roháči, morčáci velcí i malí, jednotlivě pak potáplice severní i malé či hoholi severní. Často jsou k vidění také turpani hnědí. Vzácně se zde vyskytují i turpani černí, hoholky lední, potápky rudokrké či žlutorohé, v rákosí nepravidelně zimuje bukač velký. Pestré společenstvo vodních ptáků doplňují raci mnoha druhů, především raci bělohlaví a boušní, kteří na jezeru odpočívají a za potravou létají na nedalekou skládku. Poprask mezi ptactvem vždy působí orel mořský, který zde v zimě pravidelně loví. V okolí jezera loví také káně rousná a tu a tam i dřemlíci tundroví. V jarních a letních měsících není vodní hladina zdaleka tak plná vodních ptáků, neboť zde nachází pouze minimum příležitostí pro hnízdění. Husy velké, potápky roháči nebo bukáčci malí hnízdí na okolních menších vodních plochách. Motáci pochopi využívají k hnízdění rákosiny podél menších vodních ploch či v SV zátoce jezera a loví nejčastěji nad svahy jezera. Kamenné záhozy a zdi podél jezera stále poskytují atraktivní hnízdiště pro bělořity šedé, kterých zde můžete pozorovat několik párů. Podél vodních kanálů, na březích jezera, okrajích lesních porostů i v zamokřených částech pak narazíte na konipasy luční, bramborníčky černohlavé nebo

lindušky lesní. Ve starších lesnických porostech početně prozpěvují žluvy hajní.

V lesnických rekultivacích hnízdí obvykle pouze nejběžnější druhy ptáků – pěnice černohlavé, budníčci větší a budníčci menší, pěvušky modré, kosi černí a drozdi zpěvní, červenky obecné, ve starších porostech i pěnkavy obecné, sojky obecné nebo krahujec obecný.

Mnoho zajímavých druhů můžete pozorovat i v době tahu. Pravidelně se zde zastavují čápi černí, kteří sbírají potravu především na menších vodních plochách, za potravou sem zaletují i čápi bílí. Především na jarním tahu se zde zastavují majestátní jeřábi popelaví, kteří nejbližze hnízdí na hřebenu Krušných hor. Z menších druhů zde občas i v tisícových hejnech protahují pěnkavy obecné, početně také kvíčaly obecné. Z nejvzácnějších ptačích zimních hostů zde byly zastiženy sněhule severní nebo nenápadné konopky žlutozobé.

Podrobnější informace o ptácích jezera Milada můžete nalézt v knize „Příroda nádrže Milada – Území po zatopení lomu Chabařovice“, která vyšla v roce 2012. V roce 2015 byla lokalita otevřena i pro veřejnost a od té doby je i zájmovými ornitology hojně navštěvována. Mnoho údajů o ptácích tak naleznete i v databázi birds.cz/avif

Hejno poláků velkých (foto J. Preclík)

ZÁPISKY Z TERÉNNÍHO DENÍKU

Jiří Spružina, údolí Němčického potoka 2. 4. 2017

Je 2. dubna 2017. Již krátce před devátou vyrážíme z Malečova na přírodovědný výlet do údolí Němčického potoka. Kromě, dle jeho vlastních slov „neustále na sobě pracujících“ muzejního botanika Petra Bultase mne doprovází ještě kamarád Luboš Valenta, udivující svými rozsáhlými vlastivědnými a kartografickými znalostmi nejen nejbližšího okolí, ale celého Ústeckého kraje. Má tak široký záběr, až jsem se zpočátku mylně domníval, že dělá regionálního papaláše u Českých drah. Pochopitelně nechybí tradiční inventář všech našich přírodovědných exkurzí – zvířecí entomolog jezevčík Fajta. Zatímco Peťa i přes zimu mohl provádět terénní botanický průzkum výskytu vzácných rostlin zkoumáním uschlých stvolů v místech s nevysokou sněhovou pokrývkou, já byl odsouzen převážně k práci v přetopené podkrovní kanceláři a v depozitáři entomologie v budově muzea. O to víc se těším na první letošní jarní výšlap, na první nádherný slunný den, který vyláká ze zimních úkrytů první motýlí posly jara. Již zkraje jsem odmítl trasu do Němči „sterilní“ asfaltkou ze zastávky Podhoří, nehledě na skutečnost, že bych musel permanentně dohlížet na Fajtu, aby ho něco nepřejelo, a tak opouštíme silnici a stoupáme polní cestou po modré turistické značce příkrým svahem kolem nedávno dostavěných baráků s nepříteltně štěkajícími psy za plotem. Již o kousek výše na travnatém svahu je Fajta ve svém živlu a svoji radost dokazuje rychlým během, když nás v půlkruzích obíhá. Potvrzuje tak jen náš hrubý

Fajta utavený z túry odpočívá ve své pabuze (foto J. Spružina)

odhad, že na našich společných výšlapech vždy nachodí téměř dvakrát tolik, co my. Cestou mjíme rozkvetlé prvosenky jarní a svěže zelené plochy bažanky vytrvalé. Na vlhčích místech louky již raší tmavozelené listy ocunu jesenního a okraji lesa proběhlávají porosty sasanky hajní. Tak z hlediska flóry si na své přijde zejména Péťa. Jen já stále marně vyhlížím nějaký poletující hmyz, zejména přezimující motýly čeledi

Ihoka (foto J. Spružina)

babočkovitých, ale zřejmě je na ně ještě brzo, vylétnou, až se kolem poledne oteplí. Supím do prudkého kopce, který mi dává pocítit nadváhu získanou za dlouhých zimních večerů konzumací nezdravých jídel, často za polohy vleže u televize. Konečně jsme nahoře u rozcestníku a já mohu posléze obdivovat krátkou alej staletých buku pokroucených náročnými klimatickými podmínkami na levém okraji nové asfaltky. V jejich mechem obrostlých kořenech totiž po celá léta, vždy když jdu kolem, rád usedám k rozjímání. Chtěl bych tak učinit i nyní, ale zastavujeme až u výklenkové kapličky za odbočkou do obce. Peťa mě kárá, že bych mohl mít alespoň trochu úcty a smeknout čepici, ale co chtít po člověku morálně devastovaném minulým režimem. Pokračujeme lesní cestou směrem na Čerěníště a poté scházíme přes sluncem prozářenou louku do údolí Němčického potoka. Krátká zastávka u kempu Ihoka v nás probouzí pocit nostalgie na doby před více než 40 léty, kdy celá tato oblast doslova kypěla trempsčským životem a podobných kempů bylo možno napočítat přes dvě desítky. Na východních svazích Kamenného vrchu, na volných podmáčených místech, registrujeme žluté květy prvosenky

vyšší a při okraji lesní cesty doslova září plně kvetoucí lýkovec jedovatý. Čichám k bohatému květenství a překvapuje mne, že postrádá charakteristickou omamnou vůni. Celá bučina, svírající úzký žleb potoka, žlutě září porostem všudypřítomné, právě kvetoucí rostliny čeledi pryskyřníkovitých, orseje jarní, promísené tu a tam listy sterilního křivatce žlutého. Nechybí zde ani poměrně vzácnější, barevně atraktivní mokryš střídavolistý vytvářející zelené koberce na vlhkých stinných místech. Jsme již téměř v půli cesty, a zatím co Peťa je ve svém živlu, scházím až přímo na dno údolí s odůvodněním, že Fajta stejně jako já miluje brodění lesních potoků.

Toto údolí, kterým protéká Němčický potok, je na starých mapách označeno názvem „Tannbuschtal“ (Jedlina). Luboš vzápětí nachází hledanou, sotva znatelnou odbočku pozvolna stoupající k rozsáhlému suťovému poli, v němž se po chvíli stezka ztrácí. Než riskovat zranění, raději jej obcházíme a napojujeme se na srnčí ochoz, který má být pokračující stezkou, téměř v 60 % svahu. Nedá se nic dělat, místy musím zapojit „přední náhon“ a zachytávat se dubových kmenů abych se neskutálel o pár set výškových metrů níž na klasickou, žlutě značenou turistickou stezku vedoucí ze Sebusína do Brné. Luboš, jak se sám příhodně vyjádřil, chytá „Hillaryho syndrom“, odděluje

Kvetoucí lýkovec v údolí Němčického potoka (foto L. Valenta)

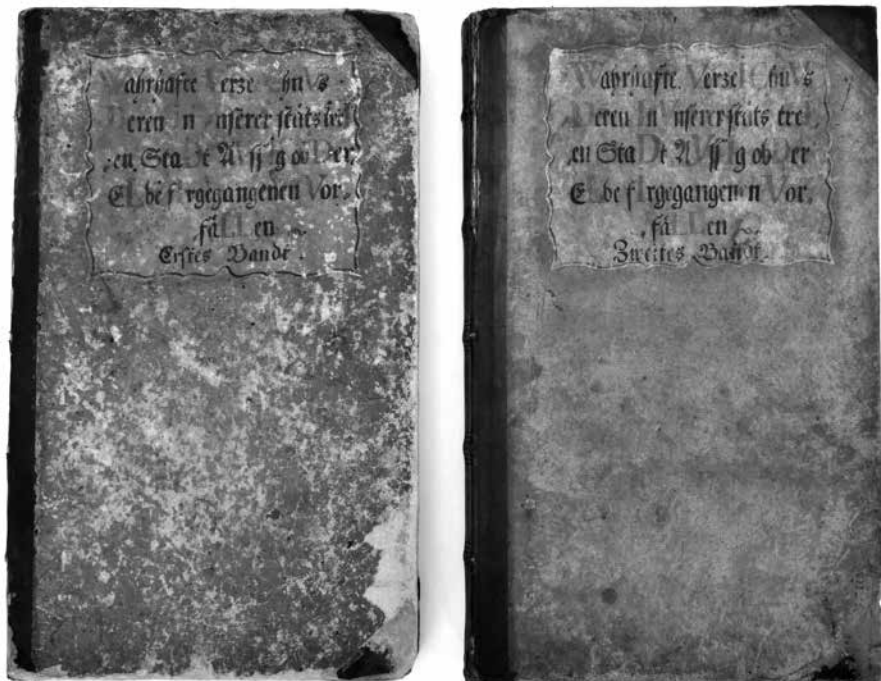

se od nás a šplhá vzhůru přes skalní výstupek k vrcholovým partiím Skřivánčího vrchu. My s Petou pokračujeme po vrstevnici téměř neznatelnou stezičkou, pouze na několika málo místech přerušenu suťovými poli, kde se na kamenech můžeme trochu vydýchat. S obavami vzhlížím vzhůru do svahu, kde se někde vysoko nad námi pohybuje Luboš, a čekám na uvolněný balvan, který nás definitivně pošle do věčných lovišť. Po neuvěřitelném martýriu přicházíme k trativodu vysokého napětí, kde je v suťovém poli naše stezka konečně dobře znatelná, vyšlapaná generacemi turistů dávno před námi. Botanik na-

Stezka suťovými poli ze Sebusína do Brné
(foto P. Bultas)

vrhuje, abychom pokračovali dále po vrstevnici nad chatami až do Průčelské rokle, a já bez námitek souhlasím. Jak špatné to bylo rozhodnutí, poznávám, až se opět sotva znatelná stezka začíná zcela neplánovaně zvedat. Nohy mám jak z olova, bolí mě v kříži, a tak si v zoufalství pod vousy ulevuji na Petrův účet zcela nepublikovatelnými výrazy. Vztek ve mně sílí zvláště poté, co vidím ubohého, uondaného Fajtu capajícího mezi námi dvěma v oblaku prachu z ložského listí zvířené Petrovými botami. Konečně přicházíme k Průčelce a já okamžitě házím záda na loučku rozrytou stádem divokých prasat. Odměnou za strastiplné putování je nám nádherný výhled na skalní útvar zvaný Sfinga. A když se vzápětí mobilem hlásí i ztracený Luboš, je jasné, že jsme celou trasu absolvovali bez lidských i zvířecích ztrát. Z entomologického hlediska to bylo pro mne bohužel téměř sterilní, v kurzu byla botanika, nicméně můj čas teprve přijde. Vivat entomologia!

Detail předních desek obou dílů Kleininnicklovy kroniky (Foto J. Preclík)

Nový zájem o Kleininnicklovu kroniku vzbudila příprava výstavy v ústeckém muzeu, která připomíná výročí 400 let od příchodu dominikánů do Ústí nad Labem. Při studiu podkladů v Archivu města Ústí nad Labem byl muzejníkům předložen první díl kroniky s tím, že druhý dali do muzea. A bylo tomu skutečně tak. Druhý díl se do ústeckého muzea dostal v kritických časech po povodních v roce 2002. Poté tiše dlel na temném, ale bezpečném místě v depozitáři Starých tisků, jako by čekal na shledání se svým prvním dílem. V únoru roku 2017 se ředitelé muzea a archivu domluvili na tom, že oba díly budou ponechány v muzeu a zařadí se do fondu Starých tisků. Zároveň jsou instalovány ve výstavě „Dominikáni v Ústí nad Labem – 400 let historie“, kde svědčí o tom, že dějiny Řádu kazatelů a města Ústí nad Labem jsou spolu pevně spjaty.

Je zajímavé sledovat osudy Kleininnicklovy kroniky. Jak a kde přečkala více než 200 let, než se dostala do muzejního fondu? Až do zrušení kláštera

v roce 1935 byla uložena v klášterní knihovně, která se nacházela ve velké místnosti v 1. patře jižního křídla (plán k roku 1932). Zájem o ni v roce 1919 projevil H. R. Kreibich, ale v konventní knihovně ji nemohli dlouhé roky najít. Těžko říct, zda byla někde zapadlá, nebo nepatřilo její hledání mezi priority knihovníků. Kreibichovi se dostala do rukou až počátkem 30. let 20. století. Podrobně ji prostudoval a v roce 1936 publikoval v *Beiträge zur Heimatkunde des Aussig-Karbitzer Bezirkes* několik článků věnovaných kronice a Kleinnicklovi samotnému. Hlavním výstupem Kriebichova systematického studia Kleinnicklovy kroniky i dalších pramenů byla publikace *Die Dominikaner in Aussig* z roku 1935, která měla být poděkováním dominikánům za jejich působení v Ústí nad Labem.

Po zrušení kláštera v září roku 1935 vystupuje Klennicklova kronika znovu ze stínu. Již v říjnu 1935 žádá ústecká městská rada v čele se starostou Leopoldem Pözlzem provinciála dominikánů Thomase M. Dittla OP o to, zda by mohl přenechat kroniku městu. Jako hlavní důvody městská rada uvádí, že Kleinnicklova kronika není kronikou dominikánského konventu, ale v první řadě kronikou města. Dále zdůrazňuje její velký význam pro studium dějin města, protože řada pramenů, ze kterých Klennickl čerpal, již byla ztracena. Velký význam pro dějiny regionu spatřovala rada v přímém popisu dění za sedmileté války a v dalších kapitolách. Nejzávažnějším argumentem pak bylo tvrzení, že přenecháním kroniky městskému archivu by byla splněna autorova vůle, aby kniha zůstala v rukou budoucích generací Ústečanů. Do věci se bezpochyby vložil i poslední předválečný ústecký převor Wilhelm Schlössinger OP, který byl Ústečanům velmi nakloněn. Provinciál souhlasil a již koncem října 1935 byla kronika z kláštera předána do archivu. Podmínkou

Prievar Wilhelm Schlössinger OP, zaslal se o to, aby Kleinnicklova kronika zůstala v Ústí nad Labem

bylo, že bude uložena v ohnivzdorné skříni a v případě, že se dominikáni do města vrátí, jim musí archiv kroniku vrátit zpět.

To, že se kronika dostala včas mimo knihovnu ústeckého konventu, je velké štěstí. Těžko říct, co by ji čekalo, pokud by zůstala v klášterní knihovně až do roku 1950 a sdílela tak osud s celým klášterem. Většina knih (cca 750 kg) byla záhy zařazena do kategorie „braková literatura“ a jako taková byla bezplatně předána sběrným surovinám. Knihy měly být dokonce vyhazovány vidlemi z oken kláštera rovnou na valník. Dalších asi 400 knih převzal Kněžský domov v Praze. Z celé knihovny, která původně čítala asi 4 000 svazků, bylo vytríděno jen několik rukopisů a starých tisků, které se dostaly do Národní knihovny. V této souvislosti vystupují dvě knihy vystavené v dominikánské výstavě v ústeckém muzeu jako vzácné endemity opatřené vlastnickými razítky ústeckého dominikánského kláštera.

Literatura a prameny:

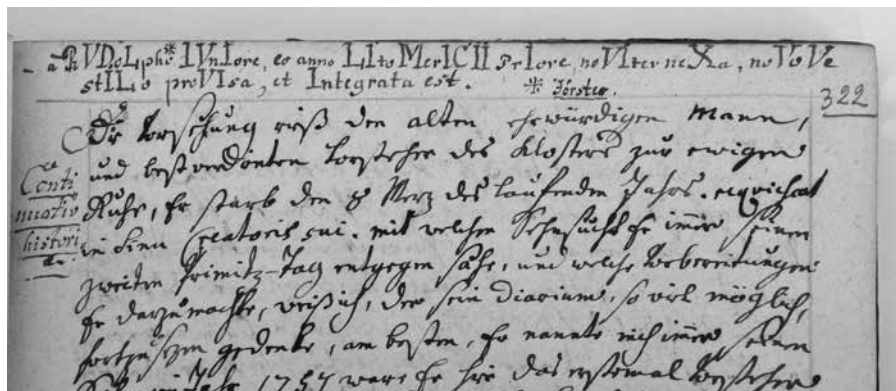
Kleinnicklova kronika

Kreibich, H.K. (1935): Die Dominikaner in Aussig. Ústí nad Labem.

Kreibich, H. K. (1936): Die Kleinnickel-Chronik, Beiträge zur Heimatkunde des Aussig-Karbitzer Bezirkes, 16. Jahrgang, 2. Heft, s. 48–56.

Kreibich, H. K. (1936): Der Aussiger Dominikanerprior P. Rudolf Kleinnickl, Beiträge zur Heimatkunde des Aussig-Karbitzer Bezirkes, 16. Jahrgang, 4. Heft, s. 130–136.

Kreibich, H. K. (1936): Der Aussiger Dominikanerprior P. Rudolf Kleinnickl, Beiträge zur Heimatkunde des Aussig-Karbitzer Bezirkes, 17. Jahrgang, 1. Heft, s. 14–19.

(Foto J. Preclík)

RETRO 70. A 80. LET

Tomáš Okurka

Muzeum města Ústí nad Labem se podílelo na výstavě Retro 70. a 80. let, která se konala od 15. června do 16. října 2016 v Galerii Tančící dům v Praze. Výstava přiblížila dobu 70. a 80. let pomocí instalace panelákových bytů včetně spotřebičů a celkového bytového vybavení s designovými předměty denní potřeby. Další část expozice se zaměřila na životní styl, módu, zájmy, trávení volného času. Návštěvníci si připomněli rovněž oblíbené produkty a originální obaly výrobků předních podniků, jako byly Seva, Kofola, Eta, Fatra, JAWA, Tesla a jiné. To vše bylo doplněno audiovizuálními ukázkami, kostýmy z filmů a fotografiemi i plakáty česko-švýcarské fotografky Iren Stehli. K vidění byla rovněž instalace prodejny ze seriálu Žena za pultem. Výstavou provázela animovaná postava pana Vajíčka, která oddělovala reklamní spoty v Československé televizi.

Škoda 110R Coupé, 70. léta (foto Jiří Preclík)

Muzeum města Ústí nad Labem se před několika lety věnovalo tématu každodenního života v době tzv. normalizace na výstavě Jak se žilo za Husáka. Autory pražské výstavy Retro 70. a 80. let v čele s kurátorkou Janou Sommerovou bylo proto osloveno s nabídkou na spolupráci. Ústecké muzeum zapůjčilo několik desítek exponátů a vyhotovilo velkou část výstavních textů. Výstava se dočkala mimořádného zájmu návštěvníků, vidělo ji téměř 75 tisíc lidí. Jednalo se o jednu z nejúspěšnějších výstav v Galerii Tančící dům.

Koupelna, tovární skříňka a Žena za pultem
(foto Jiří Preclík)

PETR BEROUNSKÝ – ŽENY JSOU MŮJ OSUD

Vladimír Cettl, Jiří Preclík

Od 12. října 2016 do 5. března 2017 se konala v ústeckém muzeu výstava „Ženy jsou můj osud“ fotografa Petra Berounského. Ten je po řadu let výraznou ústeckou osobností v oboru fotografie. Příznačné je, že své úplně první fotografie československým fotoaparátem Corina (vyráběl se od roku 1967 v Druoptě Praha) pořídil při vpádu vojsk Varšavské smlouvy v srpnu 1968. Éru profesionálního fotografa započal již na konci 80. let.

Výstava „Ženy jsou můj osud“ ale nebyla bilancující retrospektivou. Výběr cca 120 fotografií prezentoval především poslední léta jeho fotografické tvorby, věnované z velké části divadlu ve všech jeho podobách, práci pro Český egyptologický ústav a dlouholeté portrétní tvorbě s přesahem až kamsi k oblastem módy a modelingu. Kromě těchto klasických fotek byly k vidění i fotografie vzniklé originální technikou nanášení světlocitlivé emulze na plátno a následně zpracované jako pozitivní fotografický materiál.

První sál výstavy – divadelní a portrétní fotografie (foto J. Preclík)

V popředí fotografie Pavliny Baburkové, v pozadí fotografie z archeologického prostředí (foto J. Preclík)

Během dlouhé tvůrčí éry Petra Berounského se svět a jeho možnosti v mnohém změnily. Grafická adjustace výstavy fotografií do dlouhých pásů připomínajících perforované negativy navozovala atmosféru ryze analogové éry, kterou je autor doslova odkojen, kdy přímou součástí fotografie byl náročný chemický proces vyvolávání negativů a snímků, nikoliv pouze počítačová postprodukce, jako je tomu dnes. Tento vývoj byl velmi znát i na vystavovaných fotoaparátech.

Součástí výstavy byl i „Selfie koutek“, kde se po celou dobu mohli návštěvníci vyfotit a prostřednictvím muzejního facebooku zúčastnit dlouhodobé soutěže o ateliérové focení s autorem. Losování zaslaných snímků proběhlo v rámci poslední komentované prohlídky, které byly v průběhu konání výstavy dohromady tři (15. 11. 2016, 28. 12. 2016 a 14. 2. 2017) a byly hojně navštěvované veřejností. Návštěvníci se na nich mohli dozvědět nejen o vzniku, ale i o zákulisí a pikantnostech fotografické tvorby. Druhé komentované prohlídky se zúčastnila i modelka Vladka Erbová, která provedla svou část

Pavlína Baburková, Petr Berounský a Vladka Erbová na vernisáži výstavy (foto J. Preclík)

výstavy a přidala svůj pohled a vzpomínky. Petr nešetřil úsměvnými historikami ani technickými detaily a návštěvníci pokaždé odcházeli spokojení.

Život a dílo

Narodil se v rodině výtvarníka a zdravotní sestry. Jedny z prvních fotografií, které pořídil, byly z okupace republiky v srpnu roku 1968. Vyučil se v oboru fotograf, po problémech s komunistickým režimem mu nebylo dovoleno studovat vytouženou grafickou školu, a proto nastoupil vojenskou základní službu. Po ní pracoval jako laborant v Krajské laboratoři pro barevnou fotografii (1977), kde se používaly způsoby klasického ručního zpracování barevné fotografie. Po několika letech se stal vedoucím této laboratoře.

V roce 1983 dostal nabídku vybudovat v Ústí nad Labem Studio reklamní a technické fotografie. V té době začal spolupracovat s celou řadou umělců např.: Michal Tučný, Jiří Korn, Lucie Bílá, Petr Kotvald, Richard Hess - studio UNO, Hanka Křížková a další. Pracoval na plakátech, gramofonových deskách, kalendářích a podobně. Začal fotografovat pro Činoherní studio Ústí nad Labem. V lednu 1989 na konkurzu objevil Pavlínu Babůrkovou, se kterou navázal přátelství a spolupráci. Později se Pavlína Babůrková stala Miss ČSFR 1992. Po pádu komunistického režimu s kolegy založili reklamní agenturu. V roce 1995 ze společnosti odešel a vrátil se k prezentaci pod svým jménem. V roce 1991 byl osloven tehdejším ředitelem Ústeckého divadla Petrem Jonášem, zda by nechtěl fotografovat balet a operu, čímž vznikla

jeho velká láska k divadlu. V roce 2000 na to navázala nabídka pražského divadla Ta Fantastika na fotografování černého divadla a následně všech muzikálů od roku 2003 až do 2010, kdy divadlo pozastavilo všechna představení pro českého diváka.

Při povodních v roce 2002 začal spontánně fotografovat již od prvních dnů. Vznikla ucelená kolekce fotografií, kterou pak vydal knižně. Publikace vyšla v limitované edici a veškerý výtěžek věnoval Činohernímu studiu v Ústí nad Labem.

V roce 1998 oholil hlavu modelce Vladěe Erbové a tím začala jejich spolupráce. Je jedním z mála českých profesionálních fotografů, kteří uceleně fotografuji archeologii, a navazuje tak svou práci např. na fotografy Wernera a Bedřicha Formanovi z 2. poloviny 20. století. Od roku 2005 fotografoval jako dvorní fotograf pro časopis Archeologie. Nafotografoval jedinečnou kolekci artefaktů a pokladů z doby bronzové ze severních a středních Čech a ucelenou kolekci archeologických nálezů z období zvoncovitých pohárů, zachytil unikátní loutku z hrobu šamana z Brna, Francouzské ulice, starou 25 tisíc let, nebo nejznámější a nejceněnější českou národní kulturní movitou památku – Věstonickou Venuši. Spolupracuje také s českými egyptology – stal se například součástí týmu projektu rekonstrukce podoby objeveného kněze faraónů z období Staré říše – Neferinpa a jeho ženy.

Fotograf Petr Berounský má manželku Danu, která s ním spolupracuje na všech projektech v atelieru jako stylistka a vizážistka, má dvě dcery, Martinu a Kláru. Jeho největšími koníčky je vaření, tramping a je zaníceným Vinnetouologem.

Komentovaná prohlídka 15. 11. 2016 (foto J. Preclík)

NELÍTOSTNÝ PRAVĚK

Zuzana Vařilová, Radek Labuťa

Cesta do pravěku? Kdo by neznal dobrodružně-fantastický film režiséra Karla Zemana z roku 1955, inspirovaný ilustracemi Zdeňka Buriana. Podobnou cestu mohli zažít návštěvníci Muzea města Ústí nad Labem v první polovině tohoto roku (od 19. 2. do 18. 6. 2017), probíhala zde totiž výstava s paleontologickou tematikou nazvaná „NELÍTOSTNÝ PRAVĚK – Souboje o přežití v dějinách přírody“.

Výstava přiblížila dětem i zvědavým dospělým život v pravěké přírodě. Na ploše osmi dioramat umožnila nahlédnout do všedního života vyhynulých tvorů a jejich soubojů o přežití. Představení zde byli nejenom živočichové notoricky známí, ale i bizarní, téměř neznámí dravci ve své životní velikosti. Návštěvníci ve čtyřech výstavních sálech postupně procházeli geologickými epochami od nejstarších prvohor (tedy doby až kolem 500 mil. let) až po čtvrtohory a doby ledové (do doby kolem 10 tisíc let).

Koněpruský útes devonského stáří (foto J. Preclík)

Trilobiti, obří klepítkatec (*Acutiramus bohemicus*), různorodí mořští plži a ramenonožci
(foto J. Preclík)

Prvohory

Období starších prvohor bylo reprezentováno mořským korálovým (koněpruským) útesem s barevnými společenstvy lilijic, ramenonožců a plžů, vymřelými stromatoporami a také trilobity, včetně jejich bohatých fosilních pozůstatků. Dále samostatným modelem obřího eurypterida s mohutnými klepety, nebo modelem kambrického členovce kodymira, což byl nejstarší dravec žijící ve sladkých či poloslaných vodách. Vystaveny zde byly také zvětšené modely trilobitů nebo lebka obří ryby rodu *Dunkleosteus*.

Období mladších prvohor pak tvořilo diorama karbonského pralesa se stromovými plavuněmi a přesličkami, doplněné o model veleštíra či gigantického pavouka *Megarachne*. Někteří tvorové zde byli zachyceni v netradičních pozicích nebo ztvárněních. Příkladem je obří, stonožce podobná *Arthropleura* v pozici hrozící kobry. Vědecky přesné modely krajiny a prehistorických zvířat byly na výstavě doplněny fosilními exponáty regionálního i světového významu. Kromě relativně běžných nálezů zkamenělých kapradin a kmenů

Místnost prvohor s modelem lebky ryby *Dunkleosteus*, fosiliemi kapradin a přesliček a v pozadí s dioramatem karbonského pralesa (foto J. Preclík)

či větví tehdejších stromových velikánů rodu *Lepidodendron*, *Sigillaria* či *Calamites*, nám zapůjčilo Západočeské muzeum v Plzni i zcela mimořádné zkameněliny – např. křídlo jediné české meganeury (obří praváčky) nebo část krunýře kodymira. Tyto nálezy jsou jediné svého druhu a právem je můžeme tak trochu považovat za „paleontologickou“ Monu Lisu.

Druhohory

V období druhohor mohli návštěvníci nahlédnout do trojrozměrného jurského lesa s archeopteryxem a letícím dlouhoocasým pterosaurem. Po zemi se zde proháněl drobný dinosaur *Compsognathus*, dobře známý ze školních tabulí mistra Zdeňka Buriana, ovšem tentokrát v kabátku z pestrého peří. Období druhohor v regionálním aspektu pak reprezentoval téměř metrový model amonita plovoucí v křídovém moři. Reálný model tohoto dravého hlavonožce byl vytvořen speciálně pro ústecké muzeum a tuto výstavu. Ideálně tak doplnil předloňský nález 70 cm velké fosilní schránky amonita, ke

Gigantičtí členovci karbonských pralesů – „pavouk“ (*Megarachne servinei*), štír (*Pulmonoscorpius kirktonensis*) a megavážka (*Megarachne servinei*) (foto J. Preclík)

kterému došlo v důsledku mimořádně nízkého stavu hladiny Ohře. Dalšími doklady života v druhohorním moři jsou kromě schránek amonitů nálezy různorodých zkamenělin ze sbírek ústeckého muzea, nejčastěji otisků schránek mlžů a plžů, pocházející z Labských pískovců, nebo zuby a obratle žraloků z Litoměřicka.

Model největšího známého suchozemského členovce (*Arthropleura armata*) (foto J. Preclík)

Letící ptakoještěr (*Rhamphorhynchus muensteri*) a drobný teropodní dinosaur (*Compsognathus longipes*) obývající jurský les (foto J. Preclík)

Třetihory

Dobu třetihor pak na výstavě představili američtí zvířecí giganti – obrovský pásovec (*Glyptodon clavipes*) spolu s reálným modelem šavlozubého tygra (*Smilodon fatalis*). Modely obou zvířat byly doplněny, kromě fosilních destiček krunýře pásovence původem z Argentiny, také nálezy zkamenělin pocházejících z nedalekých severočeských uhelných pánví. Patří k nim otisky bylin,

Druhý výstavní sál, reprezentující druhohory, s modelem jurského lesa s malými ještěry a modelem křídového moře s metrovým amonitem (foto J. Preclík)

Třetí sál s modely třetihorních tvorů (foto J. Preclík)

listnatých a jehličnatých dřevin (samotných listů, větví, částí kmenů, plodů a semen). Ze živočišné říše jsou to pak nálezy schránek plžů a mlžů, ostatky sladkovodních ryb, obojživelníků i plazů. Velkou zajímavostí jsou např. kosterní pozůstatky velemloka a krokodýla z Břešťan u Bíliny, nebo krunýř třetihorní želvy z Varvažova.

Šavlozubý tygr (*Smilodon fatalis*) a obří pásovec (*Glyptodon clavipes*) (foto J. Preclík)

Období čtvrtohor zastoupené jeskynním lvem a mamutem (foto J. Preclík)

Čtvrtohory

Čtvrtohory, nejmladší geologické období, zastupoval na výstavě model lva jeskynního (*Pantera leo spelaea*). Tyto šelmy, o něco mohutnější než současní lvi, obývaly stepi a jehličnaté lesy Evropy a Asie. Druhým modelem v reálné velikosti byl příbuzný dnešního slona indického – mamut, mohutný zástupce dob ledových dosahující výšky až 4,5 m (*Mammuthus primigenius*). Trasu geologickými epochami zakončily opět exponáty zkamenělin ze sbírek ústeckého muzea, včetně nálezů pocházejících přímo z města Ústí nad Labem a jeho blízkého okolí (např. mamutí kel nalezený v Tuchomyšli, kosti koně z ústeckých cihelen, nebo čelist medvěda ze Střekova).

Jeskynní lev (*Pantera leo spelaea*) hodující na koňovi (foto J. Preclík)

Cestu pravěkem dokreslilo více než 15 obrazových paleorekonstrukcí od Petra Modlitby a Jiřího Svobody, které zdobily přilehlou chodbu nad časovou osou. Nejmenší návštěvníci se pak mohli vyřádit v tematickém dětském koutku, kde kromě speciálního pískoviště našli nejen zábavné, ale i vzdělávací hry a úkoly.

Každý měsíc muzeum pořádalo komentované prohlídky touto výstavou s odborníkem na slovo vzatým. Pro všechny zvědavé děti byla pak připravena tzv. Dinosauří dílnička, interaktivní program s využitím skutečných zkamenělin, kde si děti mohly vyzkoušet práci paleontologa na vlastní kůži (str. 61).

Mamut (*Mammuthus primigenius*)

Interaktivní dětská herna byla součástí výstavy (foto na této straně J. Preclík)

ODNESENO – DOMOV VE VĚCECH

Putovní výstava Domu německého Východu

Tomáš Okurka

Plyšový medvídek z batohu děvčátka z Brna, dětská židlička jako dárek z posledních Vánoc v rodné Dlouhé Loučce na Moravě, plechový talíř z tábora v Maďarsku, klíče od domova v Horním Slezsku nebo svetřík, který si jako malý chlapec v severočeských Dobkovicích upletl pozdější profesor historie na mnichovské univerzitě. Tyto a mnohé další předměty upomínají dodnes na bývalý domov, útěk, vyhnání, deportaci, tábory, na vysídlení a příchod do nové vlasti. Pro své majitele neztratily nikdy mimořádnou hodnotu.

Působivá výstava, kterou vytvořil Dům německého Východu (Haus des Deutschen Ostens) v Mnichově, se zabývá osudy Němců ze střední

Zahájení výstavy: zleva E. Turi, P. Kreitmeir, O. Weber, S. Drostová, T. Okurka a V. Houfek
(foto J. Preclík)

Návštěvníci u dětského portrétu, propašovaného z Rumunska ve válku na nudle
(foto J. Preclík)

a východní Evropy, kteří museli na konci druhé světové války a po jejím skončení opustit své domovy. Přehledně popisuje historii německého osídlení v českých zemích, Východním Prusku, Pomořanech, Sedmíhradsku, Bukovině, Slezsku a Podunají, která skončila tragicky před zhruba 70 lety. Konkrétní lidské osudy jsou přiblíženy prostřednictvím příběhů „odnesených“ předmětů. Zpravidla se kromě nejnutnějších životních potřeb jednalo o věci výjimečné osobní hodnoty.

Muzeum města Ústí nad Labem vytvořilo český překlad výstavy a představilo jej za spolupráce s Collegiem Bohemicem od února do května 2017 poprvé veřejnosti. Vernisáže v ústeckém muzeu se zúčastnil ředitel Domu německého Východu profesor Andreas Otto Weber a zástupce bavorského ministerstva práce, sociálních věcí, rodiny a integrace Eugen Turi. Přijeli rovněž dva zapůjčitelé vystavených exponátů, Siglind Drostová a Peter Kreitmeir. Český překlad výstavy by měl být poté vystaven na dalších místech v Česku.

HÁJEK 2017

Václav Houfek

V rámci představování díla významných osobností ústecké výtvarné scény uvedlo ve dnech 17. března až 14. května 2017 Muzeum města Ústí nad Labem výstavu z díla Karla O. Hájka. Karel Hájek je ústecký rodák (*1963), který prošel pouze soukromým školením v 80. letech 20. století u výtvarníka a sochaře Rudolfa Wölfla (*18. 4. 1935 +3. 1. 1989). Od konce osmdesátých let veřejně prezentuje svá díla, v roce 1989 se podílel na instalaci „Demoliční pásma“ v likvidované části města Chabařovic. Počátkem devadesátých let byl aktivním členem skupiny PLEBS.

Je autorem řady instalací ve veřejném prostoru. V roce 1995 realizoval kovanou plastiku před portálem kostela nanebevzetí Panny Marie v Ústí nad Labem, v roce 2005 realizoval pamětní desku obětem náletů z roku 1945 na budově ústecké radnice. V roce 2009 realizoval pamětní desku zakladateli ústecké zoologické zahrady Heinrichu Lumpemu, v roce 2012 v areálu ústecké univerzity instaloval pamětní desku objeviteli kosmického záření Viktoru Franzi Hessovi, v roce 2014 se podílel pro UJEP na instalaci busty

Výstavní sál s plastikami autora (foto J. Preclík)

Jaroslav Kubisty ve vstupní hale budovy Pedagogické fakulty UJEP (bývalé první české gymnázium). V roce 2016 realizoval pamětní desku Miloslavu Draxlovi na ústeckém sídle ČSSD ve Varšavské ulici na Sřekově.

Karel Hájek je také uznávaný interiérový výtvarník, k jeho nejznámějším veřejným realizacím patří interiéry velvyslanectví Vietnamu (1996) a velvyslanectví Thajska (1998), v roce 1997 navrhl řešení interiérů pro Dopravní podnik v Ústí nad Labem. Za řešení interiérů obdržel cenu Grand prix „FOR ARCH“ v roce 2000.

V minulosti také několikrát spolupracoval přímo na muzejních výstavních projektech. V roce 2005 to byla výstava o bombardování města Ústí nad Labem během 2. světové války, v roce 2008 se podílel na realizaci expozice věnované německým odpůrcům nacismu ve 30. a 40. letech 20. století „Zapomenutí hrdinové“, za kterou bylo Muzeum města Ústí nad Labem oceněno 2. místem jako muzejní počín roku 2008 v národní soutěži muzeí Gloria musaealis. V roce 2013 se Karel Hájek podílel v ústeckém muzeu na instalaci výstavy „Bitva u Chlumce 1813“.

Poprvé se Karel Hájek představil v ústeckém muzeu svým výtvarným dílem v roce 1994. Jeho zatím poslední veřejná výstava shrnula především jeho sochařská díla z období posledních patnácti let. Zastoupeny byly ale také malby a kresby. Díla, ve kterých je nepopíratelná kvalita řemesla a uměleckého výrazu a která čerpají inspiraci z širokého kulturního pole od křesťanské mystiky po surrealismus, jsou osobním významným svědectvím Karla Hájka o proměnách života v čase a v prostoru. Široký záběr aktivit Karla Hájka dokreslila prezentace jeho básnické sbírky během vlastního zahájení výstavy.

Karel Hájek a „Hippocampus“
(foto J. Preclík)

DOMINIKÁNI V ÚSTÍ NAD LABEM 400 LET HISTORIE

Martina Vodáková

Letos si Ústí nad Labem připomíná významné městské jubileum – 400 let od příchodu dominikánů do svých hradeb. Bratři kazatelé byli do Ústí uvedeni v květnu roku 1617 a po staletí se podíleli na jeho životě. K této příležitosti byla v ústeckém muzeu od 7. 4. do 30. 6. 2017 otevřená výstava, která slouží jako připomínka i oslava výročí zároveň.

Výstava mapuje několik základních etap od založení kláštera až po jeho opakované zrušení. Expozice se z velké části věnuje klášternímu kostelu sv. Vojtěcha, který je sice jednou z dominant centra města, ale díky tomu, že je uvnitř zcela prázdný, působí celkově dost rozpačitě. Jedním z hlavních cílů výstavy je ukázat, jak vypadal prostor kostela s původním mobiliářem. Ten byl postupně od konce 50. let 20. století devastován a poslední části byly

Pohled do plně vybaveného kostela sv. Vojtěcha okolo roku 1930
(Muzeum města Ústí nad Labem)

Částečná rekonstrukce vrcholu oltáře Panny Marie Růžencové (foto J. Preclík)

odvezeny v roce 1967. K rekonstrukci dávno zmizelého obrazu posloužily staré fotografie interiéru, které jsou pomocí římských číslic prostorově propojené s půdorysem kostela vylepeným na podlaze. Sehnat takové fotografie interiéru, které by návštěvníkovi umožnily pomyslně si projít vybaveným kostelem, nebylo snadné. Snímky pochází z muzejní sbírky, z Národního památkového ústavu v Ústí nad Labem a od České dominikánské provincie. Pro lepší demonstraci ohromující změny, která se v prostoru kostela po vyřabování mobiliáře odehrála, slouží „apsida“ s fotografiemi stávajícího stavu interiéru. Vedle fotografií je vystaveno i několik plastik, které byly kdysi součástí mobiliáře kostela sv. Vojtěcha. Konkrétně se jedná o torzo vrcholu oltáře Panny Marie Růžencové, který se nacházel při západní stěně kostela. Vystavené plastiky patří mezi několik málo kusů mobiliáře, které se z kostela sv. Vojtěcha dochovaly. Dlouhé desítky let je veřejnost neměla možnost vidět a až nyní mohou vyprávět příběh o oltáři, jehož byly kdysi součástí.

Další dějovou linkou výstavy je každodenní život ústeckých dominikánů. K tomu neodmyslitelně patří jejich hábit, který se během dějin změnil jen minimálně. Naopak na velké změny v chápání duchovna ukazuje vystavený kající pás, který byl po staletí běžným asketickým nástrojem. K samotnému příchodu dominikánů do Ústí se vztahuje originál listiny z roku 1616 pocházející z kanceláře císaře Matyáše, která bratřím zaručovala potřebné prostředí pro jejich působení. Mimo jiné císař dominikánům potvrdil, že pokud toho bude třeba, mohou pro vybudování svého kláštera využít až patnáct městských parcel. Výpověď písemných pramenů potvrdily výsledky archeologického výzkumu z roku 2013, během kterého byly v chodbě kláštera doloženy vrstvy vztahující se ke středověkému měšťanskému prostředí. Z nich také pochází nádobkové kachle a zlomky kachlů reliéfních v expozici.

Další listiny se váží k opravě starého gotického kostela a k položení základního kamene kostela barokního, jak ho známe dnes. To, že si i samotní ústečtí dominikáni připomínali významná jubilea spojená s jejich působením ve městě, deklaruje instalovaný „Jubilejní obraz“ namalovaný roku 1718 k oslavám 100. výročí od založení kláštera. Vedle hlavního motivu, kde Panna Maria předává sv. Dominikovi růženec, je možné zhlédnout jedno z nejstarších vyobrazení města Ústí nad Labem s ještě gotickým kostelem sv. Vojtěcha a kaplí Panny Marie na Mariánské skále. K samotnému závěru 18. století odkazuje tzv. „Kleinnicklova kronika“, dvoudílná kronika Ústí z pera hrdého ústeckého rodáka a převora dominikánského kláštera Rudolfa Kleinnickla a jeho následovníka Rudolfa Förstera.

Proniknout hustým dýmem uplynulých věků se daří od 20. let 20. století, kdy můžeme poprvé pohlédnout do tváří ústeckých dominikánů. Soubor unikátních fotografií přináší obrazy z klášterního života – zařízení interiéru kláštera, pózující převorové a další členové konventu, komunita v klášterní zahradě. Až do roku 1935, kdy byl klášter zrušen, byla ústecká německá komunita dobře fungujícím společenstvím.

Dále se výstava zaměřuje na tragický závěr epizody mezi roky 1945–1950, kdy byl klášter na krátko obnoven. Na přelomu dubna a května roku 1950 potkal ústecký konvent stejně tragický osud, jako všechny ostatní mužské kláštery v Československu. Během „akce K“ byl spolu s dalšími 219 kláštery zrušen, 6 místních dominikánů bylo odvečeno do shromažďovacího (koncentračního) kláštera v Broumově a majetek byl zabaven. Na to odkazují původní dokumenty týkající se veřejného rozkrádání majetku i samotného

„Jubilejní obraz“ namalovaný roku 1718 malířem Mathiasem Zelenkou
(foto J. Preclík)

přepadení kláštera. K tomu se váží dvě vystavené knihy opatřené vlastnickými razítky ústeckého konventu. Jsou jedním z mála svědků z klášterní knihovny, která před rokem 1950 čítala 4000 svazků a poté byla drtivá většina z nich převezena do sběrného dvora.

Doufám, že výstava přispěje k lepšímu pochopení toho, že se ústečtí dominikáni (poslední odešel v roce 2001) plně zapojovali do dění ve městě a z velké části spoluutvářeli život v něm. Ke komplexnějšímu pochopení ústeckého ovzduší je potřeba i tohoto pohledu. Proto se slaví jubileum příchodu Bratří kazatelů, i když zde již přímo nepůsobí. To si uvědomují i dominikáni, a také proto se vernisáže výstavy zúčastnil a k tématu pohovořil provinciál České dominikánské provincie Benedikt Mohelník OP, Th.D.

STRAŠIDLA 2016

Martina Kaucká

To, že v červnu otevřená výstava „Plavba na páře“ měla velký úspěch, nikoho nepřekvapilo a muzejní pedagogika prováděla jednu třídu za druhou. Jednou takhle po ránu se v kanceláři rozdrnčel telefon. Rychle otevírám kalendář, čekám objednání další komentované prohlídky a místo toho slyším: „Dobrý den, jmenuji se Vodník a velmi mě zaujala vaše výstava s tematikou řeky Labe. Rád bych ji s naší zájmovou skupinou ‚labští patrioti‘ navštívil.“ Na sdělené informace reaguji: „Opravdu nás těší váš zájem, chtěla bych se zeptat, v jakém termínu přijedete, kolik vás bude a jak staré děti nám přivezete, to abych si mohla prohlídku přizpůsobit jejich věku...“ A dostává se mi nečekané odpovědi: „To bude nějaká mejlka paninko, děti nám přivedete vy. Nechci vás nějak podceňovat, ale o řece Labi mi nemůžete povědět nic, co bych už nevěděl. Provádět budeme my vás...“

Tak se tedy stalo, že tématem říjnových Strašidel v muzeu byla řeka Labe, postavy, strašidla a bytosti, které jsou s ní spjaty. Každé děčko dostalo průvodní list s vyznačeným tokem a jednotlivými stanovišti, které musí navštívit. A kde jinde bychom měli začít, než u místa, kde řeka pramení, v Krkonoších. V knihovně muzea se usídlili sám Krakonoš s Anče. Krakonoš dal za úkol školákům doplnit podle atlasu do slepé mapy přítoky řeky a sem tam nějaké město, kterým řeka protéká. Anče s malými dětmi počítala a určovala schované ptáčky a mezi nimi poznávaly sojku.

Další zastávku jsme si v našem putování udělali přímo ve městě Ústí a pak v jeho okolí. Děti se seznámily s těžkou prací převozníka ze Svádova. Za úkol dostaly na malém vozíku komfortně převézt přes řeku čarodějnici tam a zase na druhý břeh. Tohoto úkolu se zhostili i někteří dospěláci, jak moc se jim líbil. Na koupališti v Brné jsme společně navštívili dva plavčíky, kteří nás naučili zachraňovat tonoucí. Kruhem jsme museli trefit nad hladinu vyčuhující ručky neplavců. Výstava „Plavba na páře“ nás inspirovala na dalším stanovišti, které měli na starosti bobr a rak. U nich skládaly děti obrázky zvířat, která na řece kromě bobra a raka žila nebo žijí. Pro starší byl přichystán zajímavý kvíz. Po úspěšném zodpovězení otázek vlastně složili puzzle s obrázky vyschlého koryta řeky, zatopeného Ústí při povodních, pohled na Masarykova zdymadla či Benešův most a další zajímavá místa s řekou spjatá.

Stanoviště s piráty a těžká práce převozníka
(foto J. Preclík)

Na žádné řece nikdy nechybí rybáři. Nejprve si děti musely vyhrabat „žížalu“ a tu napíchnout na háček prutu. Ten se pak spouštěl dolů do geologického depozitáře, kde pohotoví muzejníci schovaní pod plošinou měnili žížaly za různé úlovky. Na háčku se mohla objevit nejen očekávaná ryba, ale také bota nebo starý hrneček. Šťastlivci občas vylovili rybu zlatou a něco si mohli přát. Zvlášť pro nejmenší děti to byl hotový zázrak, ty staší zase přemýšlely, kde se tam ty ryby berou...

K vodě patří také mlýn a jeho obyvatelé. Na dalším stanovišti mlynář s mlynářkou zapřáhli všechny kolemjdoucí do práce. Úkolem bylo převést pytle s moukou přes překážkovou dráhu. Aby to nebylo tak jednoduché, ve mlýně se usadil čert, škodil a ponoukal děti k nepravostem.

V tuto chvíli jsme se již po proudu řeky dostali k našim sousedům do Němec. A odtud jsme se přes zastávku u hamburských námořníků dostali až k Severnímu moři. Námořník a krab, kterého lodní doprava nakonec dopravila i k nám do Čech, pomáhali dětem s výrobkem malého papírového krabíka.

Vodní víla měla oči pro pláč. Někdo jí zaneřádl odpadky její tůňku. Třídění odpadu mají děti v malíčku a za chvíli byla vodní hladina čistá. Zato vodník cvičil své rybky a zkoušel, jak rychle jim bude trvat připlout na jeho zavolání. Děti měly na provázku rybu, kterou namotáváním na dřívko přitahovaly co nejrychleji k sobě.

U ústí řeky malé návštěvníky ohrožovali piráti, ti se ale dali několika správně mířenými ranami míčků hladce zahnat. Za dobrou trefu děti získaly pirátský meč z nafukovacího balonku.

Další hravá stanoviště (foto J. Preclík)

Další tvoření nás čekalo u mořské panny. Děti měly na výběr vytvořit papírovou mořskou pannu, nebo pro mladé pány byl alternativou řecký bůh Triton, posel moře.

Na poslední zastávce jsme se vydali pod hladinu, skoro až „20 000 mil pod moře“. Potápěč zkoušel, jak dlouho dokáží děti zadržet dech a až poté je vypustil na procházku po mořském dně. Tam mohly potkat roztodivné vodní tvory jako je mořský ďas, tuňák, ježik, rejnok, mořská želva a hejna malých rybek. Prodíráním mezi řasami odhalily ztracený poklad, sčrežený úhořem. Odvážlivci mohli z truhly uzmout čokoládové mince, povalující se kolem lebky chamtivého piráta. Na konci cesty je ještě čekalo setkání s 3,5 m dlouhým žralokem bílým, kterému měli za úkol strčit ruku do otevřené tlamy a získat tak svou odměnu. Na tomto stanovišti mohli dostat poslední razítko, do svého „plavebního deníku“ a vydat se k Labské královně a řeckému bohu Poseidonovi, vládci všech moří a vod, pro diplom a magnetku s oblíbenou strašidelnou postavou na památku.

ZIMNÍ EXKURZE ZA PTÁKY JEZERA MILADA

Václav Beran

V sobotu 28. 1. 2017 proběhla exkurze za zimujícími ptáky jezera Milada. Do poslední chvíle nebylo jasné, zda nebude exkurze zrušena, neboť zima byla nezvykle mrazivá a hrozilo úplné zamrznutí jezera. K radosti všech zhruba čtyřiceti účastníků ale zimující ptáci na třech místech zabránili zamrznutí a udrželi malá oka s volnou hladinou u severního břehu. Vytvořili tak jedinečné podmínky pro pozorovatele, neboť jsme si mohli zhruba dva a půl tisíce vodních ptáků prohlížet velmi z blízka. Ptáci totiž vlivem krutých podmínek ztratili plachost a maximálně šetřili energii. I přes velmi chladné a větrné počasí neskrývali účastníci exkurze své nadšení a radost z pozorování. Snad pro všechny, od malých dětí po důchodce, se našlo něco zajímavého. Děti si užívaly klouzání po ledu, dospělí ocenili snadnost pozorování, díky krátkým vzdálenostem často i bez dalekohledu. Pestrá směska lysek černých, kachen divokých, poláků velkých, poláků chocholaček a labutí velkých byla

Pozorování v plném proudu (foto J. Preclík)

doplněna řadou vzácnějších druhů, mezi které patřily v desítkách zimujících potápky roháči, morčáci velcí, malí i prostřední, hoholi severní, či zimní hosté poláci kaholky. Našli jsme i zbytky po hostině orla mořského, kterého jsme ale bohužel nepozorovali. Vzhledem k chladnému počasí někteří účastníci odcházeli předčasně. Ale ty, kteří vydrželi až do konce, nakonec čekali nezvyklý zážitek. Přejít z zamrzlého jezera zpět k místu, kde jsme začali. Četné hluboké praskání způsobené rozpínáním mrznoucího ledu, místy jako sklo průhledný led i občasné široké praskliny zvýšily hladinu adrenalinu všech přecházejících. Bylo zajímavé, že na vlezlou zimu všichni zcela zapomněli. Nikdo se ale nepropadl, a tak doufám, že všem zůstaly na exkurzi příjemné vzpomínky.

Led nejvyšší kvality a mladá labuť velká s kroužkem (foto na této straně J. Preclík)

DINOSAURÍ DÍLNIČKY

Radek Labuťa

Interaktivním doplněním paleontologické výstavy „Nelítostný pravěk“ byly tzv. Dinosaurí dílničky. Během hodiny na celkem šesti různorodých stavištích si děti, ale často i jejich aktivní rodiče mohli vyzkoušet všední práci paleontologů. Při krátkém úvodu a představení bylo nutné především vyvětlit pojmy, zejména pak rozdíl mezi „paleontologií“ a „archeologií“. Poté si děti vybraly jednu z dvaceti formiček zkamenělin. Formy jsou snímány ze skutečných fosilií a zaujmou malé i velké. Zatímco sádra ve formách tvrdla, dozvěděly se děti u stolku se zkamenělinami něco o životě v pradávném světě. Mohly si sáhnout na typické zástupce živočichů od prvohor až po doby ledové. Postupně jim rukama putovali trilobiti, pravěké rostliny, zuby dinosaurů, amonit, zub megalodona, či mamutí stolička. Návštěvníci si této možnosti váží a zatím se nic ze zkamenělin nezničilo ani neztratilo. V další etapě si děti své utuhlé sádrové odlitky nabarvily vodovkami. Malí popouštějí uzdu fantazii a sádrový odlitek se mění v pestrobarevný umělecký výtvor. Větší děti si jdou ještě jednou prohlédnout skutečné zkameněliny,

Skutečné fosilie, které si děti mohly detailně prohlédnout i osahat (foto J. Preclík)

aby věděly jak že má být ten jejich odlitek správně barevný. Ten, kdo měl hotovo, si mohl jít vyzkoušet preparování. Na stolku byly přichystány různé zkameněliny, které bylo nutné vypreparovat z horniny, která je zakrývala. Zvuk dvou gravírovacích jehel zcela zaplnil místnost ateliéru, jen občas byl přerušen radostným výkřikem: „*Podívej! Jů...*“ To když se malému preparátorovi podařilo odloupnout větší kus kamene. Většinou je to však práce mravenčí a kameny vydávají své tajemství jen neochotně.

Ti, co si vše vyzkoušeli, přešli k dinosauřímu pískovišti. Pomocí štětečků zde mohli odkrýt tři metry ocasu Hadrosaura (Trachodona) – kachnozobého dinosaura, známého z legendárního filmu „Cesta do pravěku“. Pískoviště to však nebylo ledajaké, písek ukrýval úlomky pravých dinosauřích kostí! A šťastní nálezci si mohli tuto vzácnou trofej odnést domů. Pro nejmenší tu byly také domalovánky, kde mohli pastelkami dle svých představ domalovat obrázek dvou prvohorních loděnkovitých hlavonožců. Pro zdatnější modeláře byla připravena vystříhována praptáka Archeopteryxe. Před slepením si ji děti nabarvily, aby měl prapták pestrý kabátek. Kdo pracoval poctivě měl před sebou funkční model létajícího archeopteryxe. Pro vyvážení bylo nutné ještě vložit do hlavičky praptáka kuličku plastelíny velikosti hrášku a frrrr! Tedy leteckého akrobata zrovna nečekejte, ale tím nebyl ani náš prapták...

Odkrývání kostry hadrosaura (foto J. Preclík)

„DOBA LUCEMBURSKÁ“ V MUZEU MĚSTA ÚSTÍ NAD LABEM

Jana Hubková

V roce 2016, kdy uplynulo 700 let od narození Karla IV., proběhl v ústeckém muzeu další ročník **cyklu historických přednášek**, které zvou návštěvníky na cestu do minulosti. Výběr tématu – „DOBA LUCEMBURSKÁ“ – ovlivnil záměr zasadit působení Otce vlasti do širšího kontextu dynastie Lucemburků a jejich politických a kulturních aktivit. Cyklus osmi přednášek zahájila

Přednáška Jany Hubkové „Lucemburkové a múzy Erató, Euterpé a Kleió“ (foto J. Preclík)

30. 3. prof. PhDr. Lenka Bobková, CSc., (Ústav českých dějin FFUK Praha) přednáškou „Cesta Jana Lucemburského na český trůn“, v níž byly představeny dramatické okolnosti jeho svatby s Eliškou Přemyslovnou a první léta jeho vlády v Českém království. O necelý měsíc později (27. 4.) se konala přednáška „Lucemburkové známi a neznámi“, v níž se doc. PhDr. Václav Drška (Ústav světových dějin FFUK Praha) soustředil na srovnání vladařských zkušeností několika Lucemburků, kteří dosáhli císařské koruny (Jindřich VII., Karel IV., Václav IV., Zikmund Lucemburský a Jošt Moravský). Změnu perspektivy přinesla zajímavá přednáška Mgr. Elišky Wiesnerové (Muzeum města Ústí n. L.) „Kachel jako okno do života za Lucemburků“, která proběhla 18. 5. a nabídla vhled do tehdejšího způsobu života pomocí poznatků dějin hmotné kultury. Lucemburky jako mecenáše, autory i objekty soudobých kronikářů představila 22. 6. přednáška Mgr. Jany Hubkové, Ph.D., (Muzeum města Ústí n. L.) „Lucemburkové a múzy Erató, Euterpé a Kleió“. Úvodem zazněly ukázky dobové hudby v podání sólistů souboru BEL CANTO.

Přednáška prof. Jana Royta „Karel IV. a jeho nejvýznamnější umělecko-historické fundace“
(foto J. Preclík)

Do druhé poloviny vstoupil cyklus poutavou přednáškou Prof. PhDr. Ing. Jana Royta (Ústav pro dějiny umění FFUK Praha) „Karel IV. a jeho nejvýznamnější umělekohistorické fundace – katedrála sv. Víta a Karlštejn“. Důležitou problematiku vztahů mezi lucemburskými panovníky a šlechtou představil 29. 10. Mgr. Zdeněk Žalud, Ph.D., (Jihočeská Univerzita v Českých Budějovicích) v přednášce „Lucemburkové a šlechta“, věnované především poměrům za vlády Jana Lucemburského a Karla IV. Dne 24. 11. si návštěvníci vyslechli přednášku Mgr. Davida Tomíčka, Ph.D., (UJEP, Ústav dějin lékařství, 1. lékařská fakulta UK) na téma „Medicina doby Lucemburků“, která se netýkala jen lékařských osobností spojených s touto dynastií, ale představila i léčebné postupy, uplatňované mimo prostředí elit a dotkla se i problematiky morových epidemií. Cyklus symbolicky uzavřela dne 15. 12. první z přednášejících – prof. Lenka Bobková – která hovořila na téma „Koruna Království českého v představách Karla IV.“ a poutavým způsobem návštěvníkům přiblížila genezi, vývoj a důsledky Karlovy koncepce českého státu. Ohlédnutí za celým cyklem přináší organizátorům velké uspokojení z toho, že se podařilo zajistit řadu mimořádně fundovaných přednášejících a získat řadu věrných posluchačů.

NÁVRAT VÍTĚZE PO 65 LETECH

Je obecně známou informací, že drtivá většina muzejních sbírek je uložena v depozitářích, ze kterých se muzejní sbírkové předměty vybírají do příležitostných výstav nebo do stálých expozic. Méně známou skutečností je, že tyto výstavy nemusí pořádat pouze muzeum, které daný sbírkový předmět spravuje, ale že si mohou muzea sbírkové předměty vzájemně půjčovat, což také často dělají. V drtivé většině případů se doba, po kterou je muzejní sbírkový předmět zapůjčen do jiné instituce, počítá v řádu měsíců, výjimečně na několik let.

Proto je ojedinělou událostí, že je sbírkový předmět zapůjčen celkem na 65 let. Počátkem letošního roku došlo k vrácení bronzové sochy Vítěze od Jana Štursy, která byla zapůjčena z ústeckého muzea do Litoměřic dne 5.2.1952. Zde byla socha ve správě dnešní Severočeské galerie výtvarných umění, kdy od roku 1958 byla součástí její původní stálé expozice. Tehdy nově zakládané galerie ještě totiž neměly vlastní dostatečné sbírky.

Autor sochy Jan Štursa (*15. 5. 1880 +2. 5. 1925) patřil k zakladatelům moderního českého sochařství. Téma Vítěze se v díle Jana Štursy objevilo v letech 1918-1921, v roce 1925 byla monumentální bronzová socha Vítěze zasazena do průčelí československého pavilonu na výstavě v Paříži, který koncipoval architekt Josef Gočár. Po výstavě byla socha zakoupena městem Hradec Králové pro budovu gymnázia J. K. Tyla, kterou také navrhl Josef Gočár. Od roku 1977 je druhý odlitek monumentálního Vítěze umístěn v Praze u Letohrádku královny Anny. Ústecké muzeum má v uměleckých sbírkách menší variantu této plastiky (cca 65 cm), která také vznikla počátkem 20. let 20. století. (Václav Houfek)

TVOŘIVÉ ÚSTÍ

V sobotu 10. prosince 2016 se konal další ročník prodejní výstavy Tvořivé Ústí. Dvacet osm řemeslníků a umělců z Ústí nad Labem a blízkého okolí zde vystavovalo a prodávalo svá díla. K vidění byly kočky malované pastelem, obrázky květín, veselé dekorace do dětského pokojíčku. Do obývacího pokoje jste mohli koupit nápadité polštáře na pohovku, do kuchyně prostírání na stůl. A pokud jste chtěli jen něco malého, tak tu byly voňavé podšálky pod hrnek ušité patchworkem. Do oken jste si mohli pořídit tiffany vitráže, do koupelny voňavá mýdla různých tvarů a barev. Motivy zvířat nakreslené technikou zentage zdobily kalendáře, trička, tašky i kuchyňské zástěry. A protože tašek není nikdy dost, tak milovníci tohoto praktického kousku mohli vybírat mezi výrobky s potiskem nebo s textilními aplikacemi. Když už jsme u textilu, k mání byly i osobité kousky do šatníku dam a malých slečen od hlavy až po paty, či spíše od pletené čepice po ponožky. Pánové mohli pořídit svým drahým protějškům šperk ze stříbra a dalších kovů nebo oblíbené náušnice z korálků, drátu nebo fima. Nechyběla ani keramika, hrnky,

Prodejní stánky v Císařském sále muzea (foto J. Preclík)

mísy a další drobnosti potřebné v každé domácnosti. Děti měly možnost si u jednotlivých stánků vyrobit drobné dárky. Z drátu umotaly kočičku, navlékaly náhrdelník z korálků a lepily papírové vánoční dekorace. Mohly si také vyzkoušet, jak se obrábí masťák a zdobí keramika. K poslechu vyhrávalo hudební uskupení RauDyt. A tak si návštěvníci mohli v poklidné atmosféře tvořit a vybírat pro své blízké originální dárky a odpočinout si od předvánočního ruchu v přátelském prostředí našeho muzea. (Ludmila Netušilová)

ODKAZ KRAJSKÉ POLITICKÉ ŠKOLY KSČ

Poklad z dob reálného socialismu odhalilo stěhování rektorátu Univerzity J. E. Purkyně do nového kampusu. Při vyklízení sklepa budovy v Hoření ulici našli ústečtí muzejníci část monumentální umělecké výzdoby interiérů Krajské politické školy KSČ, pro niž byl objekt v osmdesátých letech vystavěn. Pět metrů na délku a metr padesát na výšku mají dvě obří plátna, která měla podtrhnout význam ideologické centrály komunistů v Severočeském kraji. Jedno zobrazuje střílení četníků do hornické stávky a druhé krajinu s velkorypadly povrchových dolů. První namaloval ústecký výtvarník Miroslav Houra a jde o výšeč z jeho známé obří mozaiky z centra Ústí nad Labem. Druhý obraz pochází z ateliéru Jaroslava Čičatky, taktéž výtvarníka realizujícího řadu monumentálních děl na severu Čech, zejména v novém Mostě. Oba umělci patřili ke špičce regionální výtvarné scény osmdesátých let. Jde po umělecké stránce o vysoce hodnotná díla s velkou schopností vypovídat o době svého vzniku.

Obrazy byly rozloženy každý na tři díly, stály vyskládané u zdi v temném sklepě za hromadou různého harampádí. Když si je historik muzea a autor článku při prohledávání prostoru osvětlil čelovkou, zatajil se mu dech. Atmosféra té doby z nich doslova sálala. Sklepení ukrývalo například ještě bustu Gottwalda či zarámovaný školní řád politické školy.

Ústecká univerzita objekt převzala krátce po sametové revoluci a některá zákoutí v suterénu zůstala od té doby netknutá. „*Když jsme se nastěhovali, tak tady mnozí chtěli ty obrazy vyhodit, zničit. Naštěstí jsem prosadil, aby je jen sundali a někam uložili. Brzy na ně všichni zapomněli. I pro mě bylo překvapení, když se nyní znovu objevily,*“ popsal osud umělecké výzdoby zástupce vedoucího katedry výchov uměním Pedagogické fakulty Vladimír Šavel.

Budova ukrývá ještě jedno monumentální dílo v podobě obří mozaiky s profily Lenina, Marxe a Engelse. Ta bývala ve vstupní hale a nyní se skrývá za falešnou stěnou ze sádkartonu. Nalezené obrazy převzalo muzeum a musí projít péčí konzervátora. Muzeum by chtělo ještě letos nález představit návštěvníkům. (Martin Krsek)

Část nalezeného monumentálního plátna Miroslava Houry čerpající z motivu jeho obří mozaiky na Mírovém náměstí. Foto Jiří Preclík (foto J. Preclík)

NÁVŠTĚVNÍCI STVOŘILI SPOLEČNOU MOZAIKU

Mozaika, hudba, koláže, performance a další umělecké projevy od pěti umělců ze tří zemí se propojily v improvizaci při vernisáži multižánrové výstavy „Setkání v prostoru“, která na své cestě po střední Evropě navštívila Ústí nad Labem jako druhé místo v pořadí. Magdalena Kracík Štorkánová – mozaika (CZ), Orodé Deoro – socha a performance (I), Anita Bartoš – koláže (A), Lea Stefane Rupert – improvizace (A) a Štěpán Filípek (CZ) – hudba zvali

návštěvníky na vernisáž 3. března 2017 do ústeckého muzea výzvou: „*Přijďte ovlivnit průběh a další vývoj výstavy osobně....*“

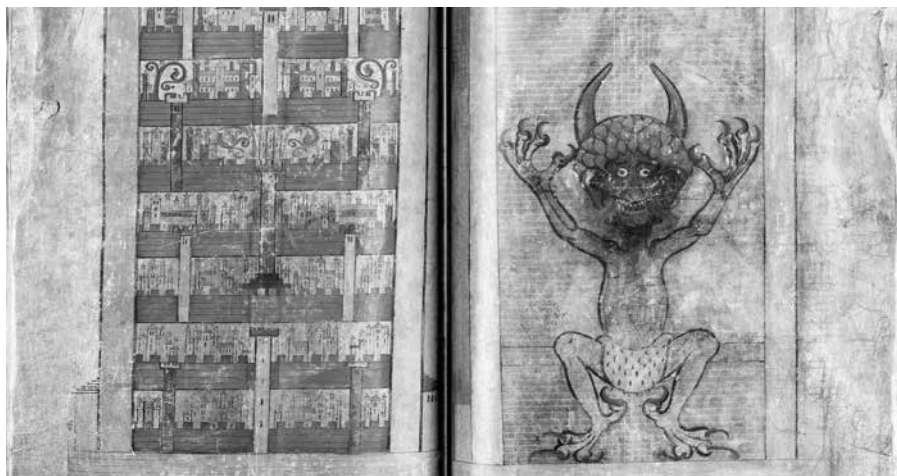
Ti, kteří dorazili, se tak stali spoluvůrci mozaiky. Dílo vznikalo za hudebního doprovodu violoncellisty brněnského Národního divadla Štěpána Filípka a pod vedením přední české mozaikářky Magdaleny Kracík Štorkánové. Mělo čerpat z památek na setkávání, každý návštěvník si mohl donést vlastní artefakt, nebo si vzít z připraveného souboru střepů, knoflíků, sklíček a dalších artefaktů rozmanité formy. Byly mezi nimi i keramické střepy z Hong Kongu, odkud se zrovna vrátil Štěpán Filípek z uměleckého zájezdu. Jako nejžádanější se ukázaly hroty do historických per. Na plnění mozaiky se podíleli dospělí i děti. Vzniklo osobité dílo, které bude dál putovat s výstavou. Při prvním představení projektu Setkání v prostoru 17. ledna 2017 v Pražské galerii českého skla vznikl obraz Violoncellista namalovaný před návštěvníky podle podnětů hudby Orodé Deorem. Veřejnost pak dostala příležitost otisknout na další dílo svou stopu rtěnkou. Také tyto doklady setkání jsou součástí expozice. Výstava končí 11. června a z Ústí se stěhuje na další štaci. (Martin Krsek)

Mozaika stvořená návštěvníky vernisáže výstavy „Setkání v prostoru“ se stala trvalou součástí instalace (foto J. Preclík)

CODEX GIGAS V MUZEJNÍ KNIHOVNĚ

V březnu letošního roku měli návštěvníci muzejní knihovny možnost spatřit kopii Codexu gigantu, zvaného též Ďáblova bible. Jedná se středověký rukopis, který je pokládán za největší zachovaný rukopis na světě. Vznikl na počátku 13. století zřejmě v benediktinském klášteře v Podlažicích na Chrudimsku. Podle odborníků je pozoruhodné, že prakticky celý rukopis (písmo, iniciály a iluminace) je zřejmě dílem jediného člověka. Obsahuje čtyři dlouhé texty, latinsky psanou Kosmovu kroniku i kompletní Bibli, návod pro zpovědníka, zaklínací lékařské formule a další texty a ilustrované části. Původním majitelem Codexu gigantu byl Benediktinský klášter v Podlažicích, později putoval do sbírky zajímavostí císaře Rudolfa II., odkud jej za třicetileté války v roce 1648 odvezli Švédové jako válečnou kořist. Nyní je uložen v Královské knihovně ve Stockholmu. Odtud byl tento jedinečný rukopis v roce 2007 zapůjčen na výstavu do Národní knihovny ČR. Při této příležitosti se zrodila i myšlenka na vytvoření kopie kodexu. Tohoto úkolu se ujali umělci knihaři Jiří Fogl a Pavlína Rambová ze Žamberka, kterým se podařilo během pouhých šesti týdnů maketu vyrobit. Kopie váží 78 kg, je tedy o tři kilogramy těžší než originál. Na desky byla použita hovězí kůže o rozměrech 1,2 krát 1,4 metru, zdobení prováděli knihaři technikou zvanou

Ilustrace z Codexu gigantu: Nebeský Jeruzalém a vyobrazení ďábla (foto J. Preclík)

O besedu s panem Foglem byl velký zájem (foto J. Preclík)

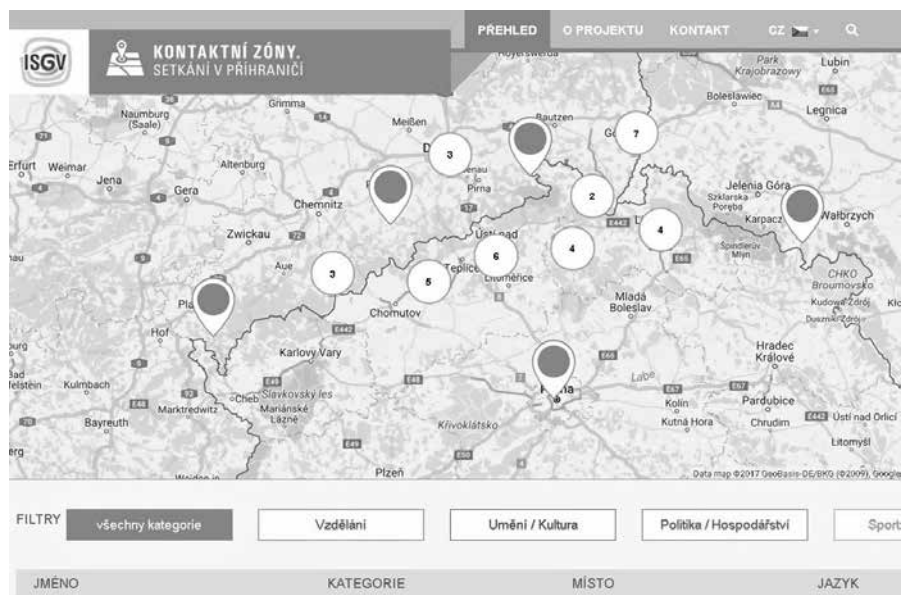
slepotisk. Svazek byl vystaven ve speciální vitrině se zrcadlem, aby návštěvníci mohli obdivovat obsah knihy i zdobenou vazbu. Po celou dobu výstavy byla muzejní knihovna mimořádně otevřena do 18 hodin, a to i v sobotu a v neděli. Zájem předčil očekávání, celkem se přišlo na knihu podívat 2922 návštěvníků a návštěvníci závěrečné besedy s panem Foglem zcela zaplnili přednáškovou místnost. Výstavu doprovázel také dokumentární film o vzniku kopie.

Více o Codexu gigantu se dozvíte na webových stránkách Královské knihovny ve Stockholmu <http://www.kb.se/codex-gigas/cze/>. Vedle švédské tu najdete také českou verzi stránek s informacemi o historii rukopisu, jeho popis, údaje o obsahu, výzdobě a vazbě knihy a také rozsáhlou fotogalerii, takže je možno v jednotlivých částech rukopisu listovat. Dalším zdrojem informací mohou být dvě publikace, které se nacházejí v muzejní knihovně: Codex gigas – Dáblova bible, vydaná u příležitosti konání stejnojmenné výstavy v pražském Klementinu, a kniha Stanislava Bártla Dáblova bible, tajemství největší knihy světa. (Helena Houfková)

SPUŠTĚNÍ WEBOVÉ DATABÁZE „BORDERNETWORK.EU“

V Muzeu města Ústí nad Labem byla 22. března 2017 slavnostně spuštěna trojjazyčná webová databáze „bordnetwork.eu“. Tato webová stránka poskytuje informace o přeshraniční spolupráci v česko-německo-polském pohraničí a má umožnit další vzájemné provázání různých iniciativ. Jsou to například kooperace v oblasti muzeí nebo ochrany přírody a památek, společné sportovní akce, volnočasové aktivity, výměny žáků a studentů nebo setkání zaměřená na umění, hudbu, divadlo a film.

Webová stránka „bordnetwork.eu“ je společným projektem Institutu saské historie a kulturní antropologie (ISGV) v Drážďanech a Muzea města Ústí nad Labem. Projekt byl podpořen Česko-německým fondem budoucnosti. Partnerem při spuštění webové databáze bylo Collegium Bohemicum, o. p. s. Na rozmanitou a rostoucí síť iniciativ a institucí, jež překračuje hranice, se zaměřuje projekt „Kontaktní zóny. Kulturní praxe v česko-polsko-německém pohraničí“, vedený Institutem saské historie a kulturní antropologie od roku 2015. (Tomáš Okurka)

80 LET OD POSVĚCENÍ SOCHY SV. JOSEFA V TRMICÍCH

Když se Trmických zeptáte na sochu sv. Josefa před kostelem Narození Panny Marie na Václavském náměstí, řeknou vám, že tu stojí od nepaměti. Je to sice už historická záležitost, nicméně stále živá v paměti účastníků, kteří byli u jejího vztyčení v roce 1937. Konkrétně jde o tři bývalé trmické ministranty: Hanuše Adamce, autora článku dnes bydlícího na Skřivánku, tehdy syna tajemníka města Trmice, Hermana Taute, majitele ženské kliniky v Saint Louis v USA, a Josefa Hoffmanna se současným bydlištěm v Erfurtu, jehož matka byla oblíbená praktická lékařka a otec radním města Trmice. Původní dům Hoffmannů na dnešním Václavském náměstí podlehl na konci minulého století demolici.

Socha sv. Josefa byla postavena 17. dubna 1937 a následující den v neděli 18. dubna 1937 slavnostně posvěcena panem vikářem a děkanem Johannem Röttigem za asistence zdejších kněží na základě rozhodnutí a schválení Biskupským konsistoriem a dále Státním památkovým úřadem. Plastiku vytvořil akademický sochař Franze Seidl z Teplic-Šanova. Věřící trmické farnosti na ni složili v darech 2 884 Kč.

Před touto sochou stál na Václavském náměstí (Marktplatz) jiný, starší Sv. Josef. Dne 28. června 1828 sem byl přemístěn po nutné úpravě soklu z bývalého Rossmarktu (Ke Koňskému trhu). Dne 24. dubna 1854 byly kolem plastiky na počest svatby císaře Františka Josefa I. s Alžbětou Bavorskou, zvanou Sissi, vysázeny čtyři lípy. Renovace se socha dočkala v roce 1887 a o padesát let později byla vyměněna za novou. Lípy tu stály ještě na konci 20. století, kdy došlo k jejich pokácení. Někdy v té době se ztratil také ochranný masivní železný řetěz kolem sochy...

Výročí si připomněli Trmičtí za účasti pamětníků svěcení sv. Josefa z roku 1937 na slavnostní vzpomínce 17. dubna 2017 o Velikonočním pondělí po mši svaté. (Hanuš Adamec)

DOMINIKÁNI V ÚSTÍ

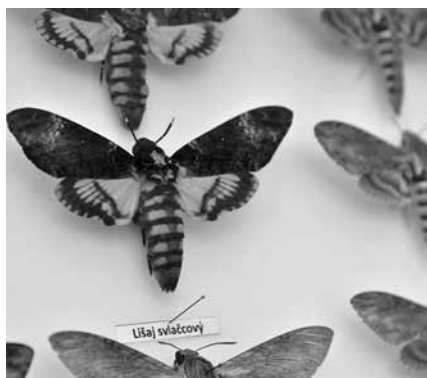
V sobotu 29. 4. 2017 proběhl doprovodný program k výstavě Dominikáni v Ústí nad Labem – 400 let historie, jehož hlavním cílem bylo připomenout

výročí 400 let od příchodu dominikánů do města. Akce byla zahájena v muzeu v 16:00 hodin besedou s dominikánem P. Janem Rajlichem OP, který žil v 90. letech ve zdejší klášterě. P. Rajlich zavzpomínal na porevoluční začátky působení dominikánů v Ústí a popisoval výzvy i problémy, se kterými se v Ústí setkali. Poté následovala komentovaná prohlídka výstavou zaměřená na dějiny kláštera a zvláště na kostel sv. Vojtěcha s jeho někdejší mobiliářem. V 18:00 hodin pokračoval program v areálu ústeckého dominikánského kláštera. Během prohlídky dnes zcela vyrabovaného kostela si návštěvníci mohli udělat (díky vjemům získaným ve výstavě) lepší představu o tom, jak vypadal kostel v jeho plné slávě. Poté následovala večerní modlitba nazývaná nešpory, kterou vedly sestry dominikánky. Na závěr zazněly typické dominikánské nápěvy, které se od středověku zpívají každý večer ve všech dominikánských klášterech po celém světě. Tečkou za celým dnem bylo agapé (pohoštění) v přilehlém dominikánském klášterě. Programu se zúčastnilo okolo 70 lidí, což připomínce jubilea dodalo na slavnostnosti. (Martina Vodáková)

Nešpory v kostele sv. Vojtěcha (foto J. Preclík)

EXPONÁTY MĚSÍCE

Exponáty měsíce v období listopad 2016 až duben 2017:

listopad	Vzácní motýlí migranti
prosinec	Velemloci od Bíliny
leden	Adolf Kirschner – první profesionální správce ústeckého muzea
únor	Česká učtenka firmy Georg Schicht z roku 1892
březen	Krajkový textil ve sbírkách uměleckého řemesla
duben	Model tlačného remorkéru

Na první straně obálky:

Model letícího archeopteryxe (*Archaeopteryx lithographica*)
z výstavy „Nelítostný pravěk“ (foto J. Preclík)

Na druhé a třetí straně obálky:

Fotografie z instalací exponátů měsíce v letech 2015–2017 (foto J. Preclík)

Na čtvrté straně obálky:

Křídové moře v okolí Hředlí (malba Jiří Svoboda)

PŘÍSPĚVKY K ÚSTECKÉ VLASTIVĚDĚ
číslo 15

Vydalo © Muzeum města Ústí nad Labem
2017

Tisk: Jiří Bartoš – SLON, spol. s r. o., Ústí nad Labem

Náklad: 500 výtisků

Redakce, grafická úprava a sazba: RNDr. Zuzana Vařilová, Ph.D.

Jazyková redakce: Ivana Bublíková

Redakční rada: Mgr. Václav Beran, Mgr. Václav Houfek, Helena Houfková,
Mgr. Martin Krsek, Mgr. Eliška Wiesnerová

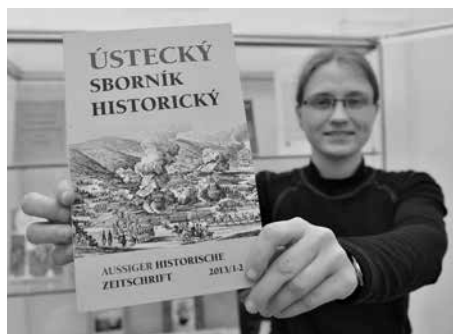
Adresa: Muzeum města Ústí nad Labem, Masarykova 1000/3, 400 01

Ústí nad Labem, telefon: 475 210 937, web: www.muzeumusti.cz

Evidenční číslo MK ČR E 10794

ISSN 1213-1873

Exponáty měsíce – každý měsíc jiný skvost ze sbírek archeologie, botaniky, entomologie, fotografií a pohlednic, geologie, grafiky, nových dějin, numismatiky, starých tisků, techniky, umění a uměleckého řemesla, vojensství či zoologie. Nenechte si je ujít!

Vydalo Muzeum města Ústí nad Labem v roce 2017
ISSN 1213-1873

www.muzeumusti.cz